

Inspirerande men svagt och spretigt forskningsläge

Det är i detta sammanhang viktigt att rikta blicken mot kyrkoorganisationens intresse för det diakonala kunskaps- och arbetsfältet.

Ledare

Makt tillsammans – en kyrka underifrån

Det blir självklart att ta makt på allvar i en sådan förståelse av demokrati och politik. Makt är förmågan att handla och skapa förändring i världen.

Henrik Frykberg

Synliggjord matfattigdom

Det jag kommer skriva om här handlar inte om hur vi konkret löst den praktiska diakonin, utan hur vi gått vidare med påverkansarbete och frågan om det går att utrota all hunger i Göteborg, och Sverige, till år 2030 som det globala målet anger. Hur gör vi då?

Linus Hermansson

Lovsång

Jag vill bara gråta och bära fram min sorg inför Gud. Jag vill samla världens alla tårar i en skål och låta Gud välsigna sorgen. Den sorg som låter sig höras som ett klagorop likt ljudet av en skördetröska.

Text & tolkning

KUNDTJÄNST

E-post: prenumeration@svensskyrkotidning.se
Postadress: Föreningssupport/ Bizsys AB,
Kastellvägen 2A, 824 50 Hudiksvall
Pris helår inklusive digitalutgåva: 895:-
Prenumerera endast digitalt: 495:-
Studera/pensionär inklusive digitalutgåva: 395:-
Prenumerationsfrågor och adressändringar via
E-post: prenumeration@svensskyrkotidning.se

HEMSIDA

www.svensskyrkotidning.se

ANNONS

Göran Lundstedt
Fregattgatan 2A 856 35 Sundsvall.
Tel. 070-574 39 82
e-post: annons@svensskyrkotidning.se

SVENSK KYRKOTIDNING

Svensk Kyrkotidning granskar kritiskt kyrkolivet i lojalitet mot Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära som reformatorisk kyrka. Ledarsidan, som är signerad, uttrycker i vid mening tidningens åsikter.

Tidningen vill verka för öppen debatt och teologisk reflektion. Redaktionen förbehåller sig rätten att redigera i insänt material. Den som sänder material till tidningen anses medge elektronisk lagring och publicering. Svensk Kyrkotidning fick sitt namn i januari 1905 och utkommer för närvarande 12 gånger per år.

FÖRSTE REDAKTÖR

Göran Lundstedt
Fregattgatan 2A, 856 35 Sundsvall
Tel: 070-574 39 82
e-post: forste.redaktor@svensskyrkotidning.se
Brev & manuskript

ANDRE REDAKTÖR

Ulrika Svalfors
Gimogatan 9, 752 20 Uppsala
Tel: 070-653 06 71
e-post: andre.redaktor@svensskyrkotidning.se
Webbredaktör

REDAKTÖR FÖR DIAKONINUMMER

Stig Linde
Ellen Keys gata 64,129 53 Hägersten
Tel: 070-302 21 41
e-post: diakoni@svensskyrkotidning.se

VIK REDAKTIONSSSEKRETERARE

Ulf Lindgren
Linnégatan 79, 114 60 Stockholm
Tel: 070-664 38 05
e-post: redaktionssekreterare@svensskyrkotidning.se

RECENSIONER

Anna Malmqvist
recension@svensskyrkotidning.se
Recensioner & böcker för recension

ÖVRIGA I REDAKTIONEN

Helene Egnell, Peter Forsberg, Boel Hössjer Sundman,
Jenny Karlsson, Peter Lööv Roos och Hanna Stenström.

FASTA MEDARBETARE

Petra Carlsson, Gunnar Edqvist, Ulf Lindgren, Bertil Nilsson, Pernilla Parenmalm, Jesper Svartvik, Kerstin Wimmer och Michael Öjermo.

TIDNINGEN UTGES AV

Svensk Kyrkotidning AB

STYRELSEORDFÖRANDE

Bengt Wadensjö

TEKNISK PRODUKTION/TRYCKERI

Exakta Print

ANSVARIG UTGIVARE

Göran Lundstedt
ISSN 0349-2153

INNEHÅLL

LEDARE

Inspirerande men svagt och spretigt forskningsläge.....255

OPINION

Låt oss få en skoldebatt som respekterar religion,
och kulturen den är en del av256

DEBATT

På spaning efter det Heliga i teologin.....258

Replik på Mårtensson259

ARTIKLAR

Synliggjord matfattigdom.....260

Makt tillsammans – en kyrka underifrån.....264

Socialpedagogik – Vad är det?.....268

Från matutdelning till Bostad först.....272

Självavården i Försvarmakten: En tidlös praktik bortom
fredssamhällets vardagsverklighet276

BÖCKER

Välkommen kritisk samhällsforskning280

Hur förstå diakoni?284

Spretig men viktig antologi282

I spänningsfälten mellan erfarenhet och teori,
människa och fråga.....286

TEXT & TOLKNING

Femtonde söndagen efter trefaldighet.....287

Den Helige Mikael's dag.....288

Tacksägelsedagen.....289

Artonde söndagen efter trefaldighet.....290

PSALTARKOMMENTAR

En judisk läsning av Psaltaren 19291

NÄSTA NUMMER

av Svensk Kyrkotidning
utkommer 14 oktober

Inspirerande men svagt och spretigt forskningsläge

»Det är i detta sammanhang viktigt att rikta blicken mot kyrkoorganisationens intresse för det diakonala kunskaps- och arbetsfältet.«

I slutet av 1990-talet inleddes ett samarbete mellan religionssociologin vid universitetet och Diakonistiftelsen Samariterhemmet i Uppsala. Med det sattes begreppet diakonivetenskap på kartan (via det Diakonivetenskapliga institutet under Anders Bäckströms ledning). En lärdom därifrån är att fenomenet diakoni, eller fältet diakonalt arbete, ofta är alltför smalt för att i sig kunna attrahera forskningsfinansiering. I Uppsalafallet kunde diakoni förstås som ett led i kyrkans välfärdsinsatser och ramas in i större skeenden, såsom omregleringen av staten, där Svenska kyrkans särskiljande vid millennieskiftet blev ett "case". Ett senare projekt som lockade finansierare handlade om religionens roll i välfärden i ett europeiskt perspektiv. Utvecklingen fortsatte så att det Diakonivetenskapliga institutet transformerades och övergick helt till universitet. Det heter idag Centrum för mångvetenskaplig forskning om religion och samhälle (CRS).

Gränssnittet religion-samhälle adresseras också i en samverkan mellan Svenska kyrkan på nationell nivå och Centrum för teologi och religionsvetenskap i Lund samt Teologiska institutionen i Uppsala. En forskarskola med runt sex doktorander är tänkt att inriktas på samtidsrelevanta teologiska och religionsvetenskapliga frågor. Tre övergripande teman nämns: Praktisk nära teologi; Natur, människa, tro; Religionsmöten. Vid Umeå universitet har ett liknande samarbete inletts där en doktorandtjänst i religionsvetenskap med fokus på diakonins digitalisering nyligen utlysts. Det är dock ovanligt att begreppet diakoni nämns i sådana forskningssammanhang.

Letar man efter forskning om den diakonala praktiken kan den intressant nog återfinnas på fler ställen än vid de teologiska institutionerna. På Handelshögskolan i Stockholm bedrivs just nu ett forskningsprojekt om de större frivilligorganisationernas mobilisering vid samhällskriser, finansierat av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. Här blir civilsamhället det inramande begreppet. Vid Socialhögskolan i Lund återfinns ett avhandlingsprojekt om matbutiker, drivna av stadsmissioner. Vid institutionen för sociologi och arbetsvetenskap vid Göteborgs universitet pågår forskning om nya metoder för engage-

mang och integration där bland andra diakonen i Bergsjön, AnnSofie Olsson, är medforskare.

Men för att teckna bilden av forskningsläget om kyrkans diakoni måste till de ovan inspirerande projekten fogas en del mörkare stråk. När Ninna Edgardh gått i pension finns inte längre professuren med tillägget "diakonivetenskap" kvar vid Teologen i Uppsala. Ett lovvärt initiativ från dåvarande Ersta Sköndal Bräcke högskola – numera Marie Cederschiölds högskola – var utlysningen 2017 av en professur med beteckningen *Människan i välfärdssamhället med inriktning mot diakoni*. Tyvärr var den bara tillsatt en kort tid. En uppgift för professorer, förutom att vara meriterade forskare som också bedriver forskarutbildning, är att designa forskningsprojekt som är tillräckligt bra för att få finansiering.

Forskningsläget är svagt och osammanhållet. Det är i detta sammanhang viktigt att rikta blicken mot kyrkoorganisationens intresse för det diakonala kunskaps- och arbetsfältet. Företrädare från tre stift frågade i SKT (3/2022) i våras: Kan stift och nationell nivå konstruera en sammanhållande funktion – ett nav – för kunskapsutvecklingen i diakonalt arbete, för att bearbeta och sprida den forskning som sker, till stöd för församlingarna?

Detta ligger i linje med den motion Kyrkomötet antog förra året, av Anna Karin Hammar och Elisabeth Rydström, med rubriken *Diakonins kunskap* (Motion 2021:21). Beslutet innebar att kyrkostyrelsen ombads utreda hur Svenska kyrkan mer systematiskt kan ta vara på det diakonala arbetets kunskap om samhällssituation, teologi och diakonala arbetsmetoder. I motionen framfördes bland annat att "Svenska kyrkan behöver utveckla strukturer och åtaganden som säkerställer att diakonins tysta kunskap fångas upp och får bidra till såväl kyrkans självförståelse som till ett vidare samhällsansvar för omsorg om människor och djur, ja för hela skapelsen."

Kyrkostyrelsens respons emotses med intresse.

STIG LINDE

Låt oss få en skoldebatt som respekterar religion, och kulturen den är en del av

I Sveriges radio (augusti 2022) fick Nooshi Dadgostar, Vänsterpartiets partiledare, frågan om hur stark hennes vilja att sitta i regeringen är. Hennes svar ”jag är ju inte religiös” bör, för att vara begripligt, förstås som synonymt med ”jag är ju inte fanatisk”.

I Svensk Kyrkotidnings spalter har jag kommit tillbaka till samhällets förhållande till samfund och religion. Jag menar att attityder och okunskap blottades av den krisituation som pandemin innebar. I skrivande stund är valrörelsen 2022 inne på sluttampen och när tidningen hamnar i ditt brevinkast eller din mobil är valhelgen på ingång. Om vi ska spå om framtiden kan vi snegla på hösten 2018 med talmansrundor och småkakor. Det är ingen högoddsare att det lär dröja innan en ny regering är på plats.

En fråga som i år, liksom tidigare valrörelser, varit i fokus handlar om skolan – barns och ungas utbildning. Det är ett område som samtidigt aktualiserar samhällets svårigheter att hantera religion och tro – ja, vad en religiös gemenskap egentligen är och dess roll i samhället. Svaret från Vänsterpartiets partiledare speglar precis just det. Religion är, verkar det som, per definition något apart och extremt. Från debatten vet vi att Nooshi Dadgostar inte är ensam. Skolminister Lena Axelsson Kihlbom konstaterade under Almedalsveckan 2022 att ”Religiös påverkan hör inte hemma i skolan. Ändå har vi sett många aktörer inom offentlig sektor som använt statliga medel till antidemokratisk verksamhet.”

När valrörelsens tonläge förhoppningsvis dämpats behövs en mer sansad diskussion. Jag menar att sammanhanget handlar om religionsblindhet, religionsokunskap och ibland även religionsfientlighet. Det är ett allvarligt samhällsproblem, ett demokratiproblem. Ungdomar be-

rättar om hur de möts av nedlåtande attityder, också från skolföreträdare, när de talar om sig själva som troende. Vi vet från forskning att religion och tro i gymnasieskolans undervisning kontrasteras mot förnuft och vetenskap.

Från sommaren 2022 tar jag med mig en debattartikel av ärkebiskop Antje Jackelén (Svenska Dagbladet 19 juli 2022). Hon uppmärksammar och kritiserar ansvarig minister: ”Skolministern gör gällande att religion är motsatsen till kunskap och att konfessionella skolor undergräver demokratin. Sådan argumentering är en förolämpning mot medborgarna i allmänhet och den majoritet av medborgarna som är medlemmar i ett trossamfund i synnerhet.”

I våras svarande Svenska kyrkan på regeringens förslag om att förbjuda nyetablering av konfessionella skolor: ”Svenska kyrkan finner det anmärkningsvärt att regeringen rörande vissa friskolor inte verkar ha tilltro till den statliga och kommunala tillsynen på området, som ska säkerställa att alla skolor och förskolor efterlever skollagens bestämmelser, läroplaner samt grundlagen och dess grundläggande värderingar. Om dagens tillsyn bedöms som otillräcklig, borde tillsynen i så fall istället förstärkas.”

Intressant är att tunga instanser avvisade regeringsförslaget, som Institutet för mänskliga rättigheter, Diskrimineringsombudsmannen och Barnombudsmannen. Institutet för mänskliga rättigheter betonade att förslaget innebär ”en generell och

oproportionerlig inskränkning av rätten till utbildning och rätten till religionsfrihet som dessa kommer till uttryck i internationell lagstiftning på området mänskliga rättigheter.” Institutet konstaterade vidare: ”Generella inskränkningar i grundläggande fri- och rättigheter är möjliga att motivera endast när det finns ett klarlagt samband mellan det som inskränks och ett berättigat syfte.” I klartext har regeringen alltså inte kunnat visa att det är religionen som är boven i dramat för att framtida antidemokratiska strömningar.

Judiska centralrådet i Sverige skriver i sitt svar att ”förslaget är apart” och man ”reagerar med häpnad” över oförståelsen inför de argument som rådet framfört tidigare, samt ”den slående diskrepansen mellan politikernas uttalade stöd för den judiska minoriteten och detta lagförslag som kan drabba den judiska minoriteten hårt och bidra till att det svenska samhället blir en allt otryggare plats för judiska barnfamiljer”. Ja, rådet konstaterar att förslaget skulle leda till ”ett utarmande av judiska förskolor, grundskolor och fritidshem”. På sikt ser man framför sig att fler skulle lämna Sverige för länder med en annan trygghet för judiska familjer.

I botten för diskussionen hamnar frågor om vad vi egentligen menar med ”kultur”, ”tradition” och ”konfession”. Ja, särskilt vad samhällets företrädare uttrycker och vad det får för konsekvenser. Judiska centralrådet för ett insiktsfullt resonemang med förskolan Hillelgården och Hillelskolan Stockholm, förskolan Noaks Ark och Alexandraskolan i Göteborg

samt förskolan Chinuch i Malmö som exempel. Man konstaterar att förskolorna och skolorna inte har någon konfessionell inriktning. Det hindrar inte att det finns en medveten respekt för barns och vuxnas ”konventions- och grundlagsskyddande religionsfrihet, däribland rätten att förrätta bön”. Däremot har förskolorna och skolorna en judisk profil med hebreiska och judiska studier. Genom undervisningen får eleverna:

- grundläggande kunskaper i den judiska kulturen, historien och religionen
- förmåga att skapa sig en egen judisk identitet
- ökad medvetenhet i sin dubbla kulturtillhörighet
- förankring i sin minoritetskultur i Sverige

Rådet framhåller att som minoritetsgrupp är det nödvändigt att skapa förståelse för sin tradition, sin kultur och sitt arv, vilket ger en god grund att bemöta främlingsfientlighet och utveckla en känsla för tolerans i det svenska samhället.

I ärkebiskopens artikel för hon ett viktigt resonemang om vad ”konfession” egentligen är. Ordet betyder

bekännelse och med ett språkbruk vanligt i många organisationer handlar det om värdegrund:

”En människa som inte kan bekänna sig till någonting är en vindflöjel. Förr eller senare flämtar hon efter mening, tappar både andan och anden. --- Att förespegla konfessionsfrihet som ideal är bedrägligt på två sätt. Dels undanhålls resurser från barnet som det behöver för att bygga upp andlig och mental motståndskraft och mogna som människa. Dels gör illusionen om konfessionsfrihet blind för de konfessioner som smyger sig in bakvägen i alla fall.”

Liksom ärkebiskopen menar jag att samhället i stället för att isolera religionen från den övriga samhällskroppen behöver en kritisk och självkritisk reflektion om de konfessioner – religiösa och andra – som påverkar globalt liksom i Sverige. Samtidigt behöver de perspektiv som Judiska centralrådet för fram få betydligt mer genomslag, för att värna en bild av kultur och religion som är komplex:

”Judiska helger firas inte på samma sätt som kristna helger. Judiska helger uppmärksammas bland

annat genom att böner läses över ljus och/eller mat. Att utesluta dessa delar skulle göra det mycket svårt att undervisa om det judiska kulturarvet då det inte skiljer mellan kultur och religion på samma vis som det kristna kulturarvet. I en judisk kontext ses böner som traditionella och ofta utan religiös koppling på samma vis som kristna kan sjunga psalmer på ett julfirande eller sommaravslutning utan att det ses som en religiös handling.”

Det är ett synsätt som lyfter fram kulturen, sammanhanget, gemenskapen över tid och rum och där gränserna mellan religion och kultur ibland är svåra att se, och kanske egentligen mindre intressanta att upprätthålla. Samtidigt framträder även här ”religion” som ett undflyende objekt. Frågan är om samhället, genom vad som förmedlas till eleverna, kan få låta det vara så. Låt oss få en skoldebatt som förmår respektera religion, och kulturen den är en del av.

BOEL HÖSSJER SUNDMAN

Följ Svensk Kyrkotidning på Facebook

Gå till facebook.com/svenskkyrkotidning och klicka ”gilla” för att få kontinuerlig information och uppdateringar om Svenska kyrkans viktigaste kritiska röst.

På spaning efter det Heliga i teologin

Mårten Mårtensson kommenterar i detta inlägg Ulf Lindgrens ledare i *Svensk Kyrkotidning* nummer 7 (2022).

Nummer 7 av *Svensk Kyrkotidning* börjar med en viktig ledare. Ulf Lindgren låter oss följa med på spaning efter det heliga. Det är en personlig text och den är angelägen, inte bara på ett personligt plan. Den har att göra med något fundamentalt viktigt i vår kyrka just nu. Det handlar om hur vi som kyrka förmedlar och gestaltar det heliga. Då, menar Ulf, är delaktigheten en central fråga.

Trots århundraden av teologisk möda saknar vi fortfarande en definition av helighet. Av givna skäl är den mödan meningslös hur gärna vi än skulle vilja. Hur skulle man i ord och mänskliga begrepp kunna fånga in det som är ofattbart, osynligt, oerhört? Det här får konsekvenser när vi tänker på och samtalar om det heliga. Vi har egentligen bara vår egen kontext av tankar och erfarenheter som referenspunkter. Så är det i Ulfs text och så är det i min värld.

Den konkreta erfarenheten av möten med det heliga hör för Ulf bl a ihop med en vistelse i ett kloster i Sydfrankrike. Den personliga erfarenheten kan han bara själv återge. Det läsaren kan ana är att det skapas en delaktighet med munkarna i mässan. Vi får veta: ”Då känns det heliga i hela rum-

met.” Jag tror vi är många som kan känna igen såna erfarenheter. Här ute på Mälareöarna andas dom gamla medeltidskyrkorna helighet. Aldrig glömmet jag när vi bad kompletoret uppe i absiden i Lunds domkyrka. Inte nånsin blir själva delaktigheten med en konfident så heligt närgången som när det nån gång händer att år av samtal tycks leda till hälsa. Våra personliga erfarenheter av möten med det heliga har verkligen betydelse i våra liv och i samtalet med någon som känner igen.

Ändå är det något i Ulfs text som behöver granskas. Det finns en dikotomi som jag vill ifrågasätta, ett antingen – eller som kan behöva prövas teologiskt. Den motsättningen blir tydlig i sista stycket.

”Så ska vi som kyrka kunna förmedla och gestalta det heliga måste vi hela tiden sträva bort från det organisatoriska och ge plats åt Livet, för endast där finns Livets källa. Då återfinns vi det heliga.”

En vanlig dikotomi

Den här dikotomin förekommer rätt ofta i texter och samtal. Heligt och vardagligt, liv och struktur, innehåll och form, gudomligt och mänskligt skiljs åt. I våra församlingar kan det

få till följd att dom som jobbar med administration, ekonomi och vaktmästeri kommer att ses som andra rangens medarbetare. Eller för att ta ett historiskt jättehopp: Jag är övertygad om att kyrkans första generation jurister, dom s k glossatorerna som på 1000-talet skulle harmonisera kyrkans röriga regelverk verkligen insåg sin betydelse för det kyrkliga livet.

Var kan vi då hitta ett grundläggande teologiskt koncept som hjälper oss att se helheter där vi alltför ofta opererar med kluvenhet? I min tankevärld får jag hjälp av Luthers locus i kristologin om *communicatio idiomatum*, alltså synen att det gudomliga är dolt i det mänskliga och att det mänskliga kan spegla det gudomliga. Med den ansatspunkten kan jag börja en ny spaningsresa. Fortfarande har min personliga erfarenhet av det heliga en enorm betydelse i min trosvärld, men teologin tvingar mej iväg på en ny upptäcktsresa. Jag söker nu efter det heliga och finner det då och då i mötet med människor och verksamheter, där jag kanske inte alls hade trott att det gudomliga fanns så nära mej.

MÅRTEN MÅRTENSSON
Teol dr, präst i Svenska Kyrkan

Replik på Mårten Mårtensson

Det är så bra när läsare hör av sig och reagerar. Då blir det möjligt att nyansera och förklara. När Mårtensson läst min Ledare har han fastnat för min formulering: ”måste vi hela tiden sträva bort från det organisatoriska och ge plats åt Livet, för endast där finns Livets källa. Då återfinner vi det heliga.” Han tolkar det som att jag gör en kontrast mellan organisation och helighet när det gäller olika personers sysslor, att personer på kansliet som sysslar med organisation gör något som är mindre värt. Det var absolut inte min avsikt, och därför tackar jag Mårtensson för hans skarpa blick.

När jag i min text om helighet varnar för organisationens frestelser

handlar det inte alls om att göra skillnad mellan människor eller mellan olika arbetsuppgifter. På intet sätt hävdar jag att munkar är heligare än vaktmästare eller att präster befinner sig närmare det heliga än ekonomibiträden. Det jag i min text vill lyfta fram handlar om en inre kamp i varje människa. Vi riskerar alla att fastna i organisatoriska detaljer, i schemaläggning, i excellark, i statistik. Med fastna menar jag att vi lägger allt vår tid här, allt vårt fokus. Vi som arbetar i kyrkan, eller i skolan eller inom vården, behöver ägna tid åt organisatoriska detaljer – men inte all vår tid. Min kritik riktas inte mot individer utan mot val som arbetslivet tvingar oss att göra.

Det är inte heller så att jag tänker att vissa miljöer, händelser eller föremål är heligare än andra. En ostsmörgås kan bära det heliga, medan en nattvardskalk ibland bara är en silverbägare. Det handlar om mig som individ, om jag förmår öppna mig för det heliga, hinna upptäcka dess hastiga sken. Det kan alla göra, och det gör många vårdbiträden och vaktmästare, ungdomsledare och schemaläggare. Därför borde också vi som är i kyrkans tjänst försöka sträva efter att uppfatta det heliga något ögonblick varje dag.

ULF LINDGREN

SVENSK
KYRKO
TIDNING

Stöd Svensk Kyrkotidning

Svensk Kyrkotidning granskar kritiskt kyrkolivet och vill verka för öppen debatt och teologisk reflektion.

**Stöd Svensk Kyrkotidning med en gåva till
BG 5634-3379 Swish 123 6481 436**

Synliggjord matfattigdom

Det senaste året har ett antal församlingar, civilsamhällesorganisationer och Göteborgs stift samverkat för att uppmärksamma matfattigdom och påverka Göteborgs stad att hämta in mer kunskap och anta en handlingsplan för att ingen ska behöva uppleva hunger på grund av fattigdom. I denna artikel beskriver Linus Hermansson arbetet och diskuterar vägval och risker.

ISKT nr 9/2020 beskrev jag slutsatser av en forskningsgenomgång kring matfattigdom jag gjorde i samband med att Nylöse pastorat övervägde att starta ytterligare en plats för matutdelning och analys av de överväganden vi gjort i samband med det. Sammanfattningsvis visar den än så länge begränsade forskningen att mer än två procent av befolkningen själva anger att de ibland eller ofta upplever hunger på grund av att de saknar ekonomiska resurser. Det rör människor i olika typer av utsatta livssituationer, pensionärer, ensamstående föräldrar, sjukskrivna, asylsökande, överskuldsetta, papperslösa och många fler. Majoriteten av de som stadsmissionerna möter lever på försörjningsstöd.

De insatser civilsamhället gör beskrivs av dem som lever i matfattigdom som viktiga, men de beskriver också de mycket negativa effekter det har på deras liv och mående att ta emot skänkt mat, liksom att det inte möjliggör för dem att äta näringsriktig mat utifrån behov (Middleton, 2017). Det direkta stödet ställdes i artikeln i relation till politiskt påverkansarbete för att komma åt de strukturella orsakerna till matfattigdom.

Nylöse pastorat har gjort ett antal vägval de senaste två åren. Pastoratet valde att inte starta ytterligare en matutdelningsplats. Vår ledning har i stället gått vidare med att etablera en diakonimottagning i pastoratet för mer kvalitativt arbete där målsättningen är att människor kan få stöd till långvarig förändring. Räddningsmissionen har öppnat en social matbutik, Maträtt, i Nordöstra Göteborg,

dit vi numera kan hänvisa människor som har ekonomiska svårigheter att kunna handla mat billigare. Vi har blivit betydligt striktare med vilka som kan få stöd från vår matutdelning trots allvarliga, utsatta och ibland akuta livssituationer. Det är inte ett lätt vägval.

Det finns forskning från Finland (Silvasti & Tikka, 2021) som visar att när civilsamhället, särskilt kyrkorna, går in med akut mathjälp så backar offentliga aktörer från det stöd de ger. På så vis har kyrkans agerande omvälvande politiska effekter oavsett om de är avsiktliga eller inte.

“From a social justice perspective, charitable actors delivering food aid actually jeopardise social rights by taking an active part in dismantling the welfare state and public responsibility for the most vulnerable. In the end, rooting a charitable response to the basic need for food in ‘civic activity’ inevitably violates universal social rights.”

Finland ligger före Sverige i utveckling av matutdelning som social insats, som lösning på problem med matsvinn, i koordination av civilsamhällets insatser och i mer direkta samarbeten mellan offentliga aktörer och civilsamhället. Men utvecklingen går fort även i Sverige och det finns en stor risk att civilsamhällets stöd går från att vara ett komplement till att ersätta delar av det offentligas nödhjälp. Människor jag har kontakt med berättar att de blivit hänvisade till den sociala matbutiken Maträtt från socialtjänsten i stället för att beviljas nödbistånd. Det är oroande, men skulle behöva kartläggas mer systematiskt.

Det jag kommer skriva om här handlar inte om hur vi konkret löst den praktiska diakonin, utan hur vi gått vidare med påverkansarbete och frågan om det går att utrota all hunger i Göteborg, och Sverige, till år 2030 som det globala målet anger. Hur gör vi då?

Praktiskt påverkansarbete

Tillsammans med Leif Dahlin, pensionerad kyrkoherde i Bergsjön, uppvaktade jag förra hösten flera olika aktörer för att se om vi kunde samverka kring påverkansarbete. Vi träffade bland annat biskopen i Göteborg och direktorerna för Göteborgs kyrkliga stadsmission och Räddningsmissionen. Vi har också involverat det nätverk som finns för de organisationer som arbetar praktiskt med matutdelning i Göteborg.

Gemensamt har vi bildat en arbetsgrupp som lagt upp strategi och stöttat initiativ som skett från de olika deltagande organisationerna. Mölnbalds pastorat bjöd in till en kunskapsdag om matfattigdom. Göteborgs stift har engagerat sig på flera sätt, arbetsgruppen deltog till exempel i stiftets monter för att lyfta frågan på Kvalitetsmässan och stiftet har verkat för att skapa jämförbar statistik kring församlingarnas arbete med matutdelning. Biskop Susanne Rappman bjöd in samtliga gruppleddare i de fyra politiska grupperingarna i Göteborgs Stad till separata frukostar, där vi kunde öka kunskapen hos de politiska företrädarna och föra en dialog kring matfattigdom.

Vi har medvetet valt en strategi att uppmärksamma att matfattigdom

finns och vad det innebär och föra en inledande *dialog* med politikerna. Det vi framför allt lyft är behovet av mer kunskap på området och att vi vill att Göteborgs stad tar initiativ till en kartläggning, i dialog med civilsamhället och med dem som själva lever i matfattigdom. Syftet med det är att staden själv ska äga resultatet av studien och att väcka ett genuint engagemang för att lösa problemet. Vi ser också att en sådan kartläggning behöver utmytna i en handlingsplan för att uppnå det Globala målet 2.1. som handlar om att utrota all hunger. Det är viktigt att politiker och tjänstepersoner söker hållbara lösningar tillsammans med oss.

Utifrån de möten vi haft med partiernas gruppledare i Göteborg finns inget parti som skulle ifrågasätta målet att alla människor ska få sin grundläggande rättighet till mat uppfyllt. Tvärtom är de politiker vi mött, oavsett partitillhörighet, engagerade utifrån en vilja att skapa ett bättre samhälle. I det ingår att ingen människa ska behöva vara hungrig. Trots det väljer staden (och staten) att inte prioritera att utrota hunger och andra former av fattigdom, tvärtom finns flera förslag i mer restriktiv riktning för de som tar emot försörjningsstöd.

Frågan är därför hur vi kommer vidare och på allvar förändrar. Återkommande har vi i arbetsgruppen funderat kring hur vi skapar möten och ger utrymme för berättelser från dem som lever i matfattigdom. Det är helt avgörande.

Det personliga mötet

Det som väckte starkast reaktioner när vi lyfte matfattigdom i stiftets monter på Kvalitetsmässan, var när vi lade fram det lilafärgade tortillabrödet längst fram i den matkasse vi visade upp. Precis som många andra varor vi delar ut handlade det om en vara som inte sålt bra i handeln för att den helt enkelt inte såg aptitlig ut. Makthavare från kommuner och regioner kom fram och frågade vad det var. Med utgångspunkt i det kunde vi inleda ett samtal om hur

människor som lever på skänkt mat påverkas.

Detta är viktigt. Det finns en ökande insikt i civilsamhället om att kamper som förts för sociala rättigheter ibland paradoxalt resulterar i oförändrade eller till och med försämrade livsvillkor för de i de mest utsatta livssituationerna. Det står i kontrast till den betydligt mer optimistiska synen på mänskliga rättigheter under slutet av 1900-talet. I nyare forskning kring mänskliga rättigheter talas om att "rättigheter är farliga". Med det menas inte att införandet av legala rättigheter på viktiga områden är något dåligt. Men det finns flera inbyggda risker i att definiera ett problemområde bara som en rättighetsfråga. Mänskliga rättigheter kan också ha en kontrollerande och normerande funktion. De kan användas för att begränsa och definiera problemområden och vem som har tillgång till rättigheterna. De kan användas som ett medel för att föra bort viktiga frågor från den politiska dagordningen till byråkratiska processer (Lind, 2020).

Ställningstaganden som det globala målet om att utrota all hunger, att göra FN:s barnkonvention till lag och portalparagraferna i Socialtjänstlagen kan paradoxalt motverka att garantera rättigheter och bättre livsvillkor just för dem som de ytterst finns till för. Det sker både genom att vissa grupper undantas rättigheterna genom att det ställs upp kriterier för vem som anses ha rätt att ta del av dem (som medborgarskap eller arbetsvillighet) eller genom att det sker en process där konfliktnivån sänks på ett viktigt område där viktiga politiska konflikter osynliggörs genom att det införs byråkrati eller regler. Många politiska teoretiker hävdar att samma dynamik finns även på övergripande samhällsnivå rörande rättighetsfrågor, att en formalisering och byråkratisering kan bidra till att osynliggöra grundläggande konflikter eftersom alla kan ställa sig bakom samma mål (Lind, 2020).

Detta är också en viktig slutsats från mitt tidigare arbete med att driva rättighetsfrågor – att rättigheter ständigt behöver försvaras på alla nivåer. Rättigheterna behöver upprätthållas i internationell lag, nationell lag och policy men också på tjänstemannanivå (Hermansson et al, 2020). Därför är kyrkans och civilsamhällets agerande så viktigt, att vi ständigt för upp frågor om social rättvisa och rättigheter i samtal och att ställa krav på alla nivåer. Diakonens vigningslöfte om att stå på de förtrycktas sida innebär en uppgift att ta obekväma samtal med tjänstepersoner och beslutsfattare på olika nivåer, och inte nöja sig med en hänvisning till kommunens riktlinjer för försörjningsstöd eller liknande. Det vet jag också att många diakoner gör.

De ansiktslösa

Forskaren Marcus Herz (2021) menar, med utgångspunkt hos filosofen Judith Butler, att de människor han möter i brödköerna utanför en av Göteborgs kyrkor kan befinna sig i en sådan situation för att de är osynliggjorda. Det förklarar att deras utsatta situation inte får oss att göra politiska förändringar som förändrar livsvillkoren på allvar. Judith Butler har undersökt hur det kommer sig att vi så lätt avhumaniserar människor, gör vissa liv osörjbara och skapar strukturer som håller vissa människor osynliga, ansiktslösa. Analysen har sitt ursprung i frågor om våld och krig men har, som Markus Hertz bok *Mellan två tider* visar också direkt bäring på den situation människor i matfattigdom och andra marginaliserade situationer upplever.

Berättelser från människor som lever i utsatthet har kraften att just de icke sörjbara, med Judith Butlers begrepp, får ett ansikte och blir sörjbara för allmänheten. Samtidigt räcker inte tillfälligt engagemang i sig för förändring. Den abstrakta acceptansen för mat som en rättighet för alla människor och synliggörandet av de människor som drabbas är viktiga medel för att starta en process, men processen kommer att präglas

av olika intressen och politiska mot-sättningar. Att göra något till en rättighetsfråga kan alltså som diskuterats ovan lika gärna användas för att exkludera och byråkratisera en fråga för att föra bort den från den politiska agendan.

Därför måste kamp för sociala rättigheter också vara politisk och innebära ett lojalt ställningstagande tillsammans med dem i utsatta livssituationer och deras tolkning av situationen utifrån en befrielseologisk tradition. Det bör ske på ett både öppet och tydligt sätt. Kyrkan bör enligt min mening undvika att bli partipolitisk och i stället sträva efter att vara en plats där människor med olika politiska uppfattningar får utrymme till öppna samtal kring fattigdom. Samtidigt bör kyrkans och civilsamhällets roll inte bara vara att föra upp frågor på agendan med hänvisning till mänskliga rättigheter som abstrakta

2017) – när det gäller de sociala matbutikerna har jag inte sett någon oberoende forskning kring hur kunderna påverkas.

Samtidigt kan matutdelningen bidra till förändring. På ett individuellt plan är den ett stöd för att faktiskt klara vardagen, överleva och i bästa fall få utrymme att hitta mer varaktiga lösningar. Som mötesplatser kan också platser för matutdelning vara utgångspunkt för att människors röster blir hörda och organisering för förändring.

Fortsatt arbete för rätten till mat

Vi har medvetet valt att arbeta lokalt. Det är ett strategiskt val utifrån att det är lättare att få kontakt med politiker och tjänstepersoner lokalt med de kontaktvägar till staden de olika organisationerna har. Det har också varit berikande att arbeta till-

intervjuer och reportage i media, men det har varit svårt att genomföra på ett sätt som är bra för personer som lever i en så utsatt position.

Utifrån riskerna med att civilsamhället tar över det offentliga ansvaret, behövs också ökad kunskap och diskussion i det nätverk vi har i Göteborg, liksom på nationell nivå inom Svenska kyrkan och andra civilsamhällesorganisationer, kring matutdelning som lösning på matfattigdomen. Där är de forskare som studerar just matfattigdom och civilsamhällets stöd mycket viktiga.

Vi planerar för att arbeta med opinionsbildning och en kampanj under den muslimska och kristna fastan 2023, eventuellt i kombination med ett medborgarförslag. Hur vi går vidare med det beror på i vilken grad vi får till en politisk dialog på andra sätt efter valet 2022. Det viktigaste är att uppnå att staden ska uppfylla det Globala målet om att utrota all hunger. Ökad kunskap både om hur situationen är och vad som kan göras för att förändra den är bra, men leder inte till förändring i sig. Vi behöver trycka på för att en konkret handlingsplan tas fram i samarbete mellan staden, civilsamhället och de som själva lever i matfattigdom.

Vi har också övervägt möjligheterna att arbeta med social mobilisering som ett sätt att stödja människor som lever i matfattigdom att komma till tals och ge dem tolkningsföreträdare, men det är utmanande att organisera människor som lever med ett så starkt stigma.

Arbetet med att få Göteborgs stad att uppfylla de globala målen behöver inkludera de människor som är berörda av matfattigdomen och lyfta fram deras berättelser. Vi behöver synliggöra och ge människor ett ansikte genom till exempel att politiker och tjänstepersoner får möta människor i utsatta livspositioner personligen. Det öppnar för samtal och skapar engagemang för att förändra. För varaktiga förändringar behövs också en process som inkluderar både Göteborgs stad, civilsamhälle och människor som lever i matfattigdom »

”Arbetet med att få Göteborgs stad att uppfylla de globala målen behöver inkludera de människor som är berörda av matfattigdomen och lyfta fram deras berättelser.”

principer. Att undvika att formulera konkreta förslag och krav som väcker motstånd gör att rättigheterna undermineras.

Det praktiska arbetet med att dela ut mat och sociala matbutiker är alltså mångbottnat. Faran är mycket stor att det bidrar till nedmontering av välfärden och att de som tar emot maten far illa av att vara fastlåsta i en situation där de är beroende av mat hjälp. Direkt mat hjälp bryter enligt forskning i många fall ner självkänslan och ökar utsattheten hos dem som tar emot maten (Middleton,

sammans från olika delar av Svenska kyrkan och civilsamhället. Hur vi går vidare är en gemensam process där vi lär oss av varandras erfarenheter.

Det personliga mötet är väldigt viktigt, utifrån erfarenhet av de kontakter vi haft med olika aktörer, vilket också har starkt stöd i de teorier som diskuterats ovan. Därför undersöker vi olika former för att bjuda in politikerna i kommunstyrelsen att besöka våra organisationer och träffa dem som lever i matfattigdom. Vi har också tidigare försökt göra detta genom andra former som matdagböcker, filmade

i att undersöka problemet och hitta lösningar. Det innebär också att vi kommer att behöva vara obekväma och ställa krav. Men för att bli lyssnade på behöver vi börja med dialog.

LINUS HERMANSSON

Diakon i Bergsjön och Hjällbo,
Göteborgs stift

Stort tack till Inger Awenlöf-Ehrstedt, Johanna Azar, Leif Dahlin, Henrik Frykberg, Helena Jonsson och er andra som bidragit i det tankearbete som ligger till grund för artikeln. Åsikterna är helt mina egna och representerar inte Nylöse pastorat eller Göteborgs stift.

Källor:

Hermansson L, Lundberg A, Gruber S, et al. (2020). Firewalls: A necessary tool to enable social rights for undocumented migrants in social work. *International Social Work*. 2022;65(4):678-692.

Herz, M (2021). *Mellan två tider. Brödköer, prekära liv och socialt arbete*. Studentlitteratur.

Lind, J. (2020) *The Politics of Undocumented Childhoods. Agency, Rights, Vulnerability*. Faculty of Culture and Society. Malmö University.

Middleton G., Mehta K., McNaughton D. & Booth S. (2017). "The experiences and perceptions of food banks amongst users in high-income countries: An international scoping review", *Appetite*.

Silvasti, T. & Ville, T (2021) New frames for Food Charity in Finland. I: (red.) *The Rise of Food Charity in Europe*. Policy Press.

Not

1. Henrik Frykberg beskriver i en annan artikel i detta nummer av *Svensk Kyrkotidning* (nummer 9, 2022) metoden Community Organising som är ett tillvägagångssätt för det.

DAGERSÄTTNING PÅ 71 KRONOR PER DAG

Den högsta dag ersättningen en asylsökande kan få i Sverige är 71 kronor per dag. Den sjunker till 61 kr per dag om du delar hushåll med annan vuxen och har du fler än 2 barn så halveras ersättningen för de andra barnen. Mat är inte billigare för barn, inga varor är billigare för barn. Är det rimligt? Är det på något sätt en bra grund att stå på?

Frågorna ställs i ett öppet brev till integrationsminister Anders Ygeman. Undertecknade är över 140 diakoner och andra diakonimedarbetare, något som också uppmärksammades i SVT.

Läs mer på

<https://www.kyrkanstidning.se/debatt/vilka-val-hade-du-gjort-med-71krdagen>

<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/skane/mat-eller-bussbiljett-ygeman>

Annie Spratt/Unsplash

Henrik Frykberg

Makt tillsammans – en kyrka underifrån

Nätverket "Vårt Hammarkullen" engagerade sig hösten 2021 i planerna på att riva och bygga nytt vid Hammarkulletorget i Göteborg. Henrik Frykberg tar i denna artikel det som exempel för att visa på några utmärkande drag i "community organising", ett arbetssätt som han ser som en möjlighet för en församling att stärka integration, tillit och demokrati.

Svenska kyrkan kämpar med sin självbild i ett Sverige som på några decennier gått från att vara en enhetskultur till att ha blivit allt mer religiöst och kulturellt pluralistisk. Sverige är enligt Institutet för forskning om mångreligiositet och sekularitet¹ ett av Europas mest mångreligiösa länder. Ett annat kännetecken för vår situation är att samtidigt som den materiella rikedomens aldrig varit större ökar också klyftorna mellan resursstarka och resurssvaga. Detta och växande auktoritära nationalistiska populistiska rörelser hotar grundvalarna i vår demokrati. I mötet med "det nya Sverige" i förorter har mycket gott skett med Svenska kyrkans syn på sig själv och nya arbetsformer har utvecklats, särskilt inom nätverket *Framtiden Bor Hos Oss* och inom programmet *Social hållbarhet – fokus tillit och demokrati*. Men det finns fortfarande mycket att lära och göra. Vad är kyrkans uppgift i ett sammanhang präglad av stark mångfald och utsatthet? Jag tror att svaret på de frågorna åtminstone delvis kan upptäckas i en kritisk analys av vårt arbete för social rättvisa.

Intressekonflikt utan möjlighet till konsensus

Från 2015 och framåt blev arbetet med ensamkommande barn och deras rättigheter en del av Svenska kyrkans erfarenhet med betydelse för hur hon ser på sig själv och sitt uppdrag. Medarbetares berättelser om barn som fick gå i årtal av osäker väntan på besked om asyl fördes

uppåt i organisationen med krav på förändring. Men däruppe lyckades man inte. Huvudargumentet mot att påverka för någon form av amnesti för ensamkommande var att det inte sågs som politiskt möjligt att genomföra, det vill säga att det inte skulle gå att kommunicera med politiker så att de förstod och konsensus kunde uppnås.

Vad skulle ha hänt om vi i Svenska kyrkan ännu tydligare hade ställt oss på de ensamkommandes sida och erkänt att det var en intressekonflikt

lemmar och brukare äger för att lyfta upp konflikten i ljuset, sätta makt bakom och förändra politiken?

Det blir självklart att ta makt på allvar i en sådan förståelse av demokrati och politik. Makt är förmågan att handla och skapa förändring i världen. Makt kan vara ensidig "makt över" eller relationell "makt med". I den relationella makten betonas makten att göra saker tillsammans och interaktivt, makt är en ömsesidig relation mellan de som har ett intresse av förändring. Genom att organi-

”Svenska kyrkan kämpar med sin självbild i ett Sverige som på några decennier gått från att vara en enhetskultur till att ha blivit allt mer religiöst och kulturellt pluralistisk.”

der konsensus inte kunde uppnås? Och vad hade hänt om den samlade mängd erfarenheter och kunskaper från arbetet med ensamkommande i Svenska kyrkans församlingar och i övriga delar av civilsamhället hade använts i lokalt, regionalt och nationellt organiserade aktioner som synliggjorde det lidande den förda politiken resulterat i? Hade man på det viset kunnat använda den enorma relationella makt och tystade kunskap som våra organisationer, dess med-

sera och använda erfarenheter och kunskaper från församlingar och andra organisationer byggs relationell makt som sedan kan användas för att lösa en sakfråga, antingen genom att man tillsammans skapar resurser för att lösa den eller genom att använda denna makt för att få "makthavare" att fatta ett beslut som stärker det gemensamma.

Demokrati och politik är i detta sammanhang inte bara att lägga sin röst i valurnorna vart fjärde år utan

sker hela tiden och växer underifrån, växer i de lokala sammanhangen. I den lilla föreningen, i sammanslutningar av föreningar, i staden, på landet och i förorten sker demokrati och politik. Organiseringen i föreningar och i sammanslutningar av föreningar är i sig själv demokrati och politik. Så förstått har alla makt, även den mest marginaliserade, särskilt om vi förmår organisera oss.

Professionaliserat påverkansarbete

Detta sätt att se på makt och förändring skiljer sig från den uppfattning av "påverkansarbete" som vuxit sig starkt i det svenska civilsamhället, inklusive Svenska kyrkan. Arbete för social förändring har mer och mer kommit att handla om att professionella tjänstepersoner eller ämbetsbärare med direkt tillgång till "makthavare" i riksdag, regering, departement och företag, i dialog med dessa kommunicerar rätt budskap för att motparten ska inse vilket beslut den behöver fatta. Denna ökande professionalisering har lett till ett minskat inflytande från gräsrotterna. Professionella tjänstepersoner litar antingen till sin egen kompetens eller blir beroende av snabba beslut fattade av sin ledningsgrupp och har inte tid att vänta in en trög men inkluderande demokratisk process för att höra gräsrotternas röster. Den ökande professionaliseringen har också gjort att civilsamhället fått allt större betydelse som serviceproducent och välfärdsutförare vilket fört med sig ett större beroende av finansiering från det offentliga och minskande möjlighet att agera självständigt.

Problemen med en sådan syn är att den dels inte fullt ut erkänner att politik handlar om att hantera *intressekonflikter*, dels att man med en sådan syn riskerar att tas som *gisslan* av det offentliga (koopteras) i beroendet av pengar och medhårsstrykande relationer till det offentliga, samt i en falsk förståelse att det endast är "makthavarna" som har makten, och för det tredje att man därför inte heller fullt ut inser och drar nytta av den

relationella makt och den tysta/de kunskap som kyrkan har att gå in med i konflikten.

Nätverket Vårt Hammarkullen

I våra städers förorter har de senaste åren hoppfulla rörelser som *Hela Malmö*, *Tillsammans Hjällbo* och *For The People* i Örebro uppstått som förmår fånga dessa perspektiv på makt, demokrati och organisering. I USA och Storbritannien har de verktyg som används vid denna typ av organisering samlats under metodiken *community organising*. Jag låter i det följande nätverket "Vårt Hammarkullen", som hösten 2021 engagerade sig i planerna på att riva och bygga nytt vid Hammarkulletorget i Göteborg, illustrera några utmärkande drag inom community organising. Jag ger också några teologiska motiv för detta sätt att se på och engagera sig i ett lokalsamhälles utmaningar. Religiösa samfund utgör en majoritet av organisationerna som deltar i community organising i USA och Storbritannien vilket gjort att mer utvecklade teologi skrivits om metodiken. Se några referenser i slutet av artikeln.

Vårt Hammarkullen beskriver sig som en informell organisation, ständigt stadd i förändring. I nätverket ingick hösten 2021 samarbetskyrkan Mariakyrkan, en lokal och den regionala hyresgästföreningen, Folkets hus, Angereds folkhögskola, kulturföreningen Hammarkullen 365, Hammarkulleskolan, Hammarkullekarnevalen och fritidsgården Mixgården och Minimix. Vårt Hammarkullen bygger vidare på en stark tradition av nätverkande och organisering i Hammarkullen som blivit särskilt aktivt när exempelvis fritidsgård, badhus, medborgarkontor eller vårdcentral har hotats av nedläggning.

Det kommunala Bostadsbolaget startade 2020 en process för att bygga om och utveckla Hammarkulletorget. Vårt Hammarkullen upptäckte brister i planerna, bland annat att inga lokaler planerades byggas för folkhögskolan, och bestämde sig för att ta tag i saken redan innan det formella samrådet, för att förbättra dia-

logen med och inflytandet från dem som vistas på torget. Vårt Hammarkullen planerade ett dialogmöte och bjöd in boende, bostadsbolaget, arkitektkontor, stadsbyggnadskontoret och Framtiden Byggutveckling. På grund av pandemin fick antalet deltagare begränsas till 100. De boende satt i smågrupper med en tjänsteperson i varje liten grupp och gav synpunkter på förslaget. Mötet resulterade i en rapport som överlämnades till tjänstepersoner på ett uppföljande högtidligt möte på Hammarkullens folkets hus våren 2022. Vårt Hammarkullen följer den fortsatta processen och kommer vara aktiva i det formella samrådet.

Lång och långsam process

Den *långa traditionen* i ett nätverk mellan en stor *mångfald* av organisationer är två utmärkande drag för denna typ av organisering. Organiseringen är ingen enfrågerörelse som hanteras med en snabb mobilisering utan en lång, långsam och uthållig process som lever både som en berättelse och i de konkreta relationerna mellan individer och organisationer, och som bärs vidare från generation till generation. Efter att ha vunnit eller förlorat i en sakfråga kan därför organiseringen slumra lite grand för att sedan aktiveras i en annan fråga. Att bygga en gemensam berättelse, upprätthålla nära relationer och organisera för att påverka i konkreta sakfrågor sker lättast i ett lokalt sammanhang. När vi i Svenska kyrkan erkänner församlingen som den primära enheten inom kyrkan är det ett erkännande av denna bundenhet till och beroende av det lokala.

I den starka mångfald som präglar våra förorter idag blir en enstaka organisation sällan tillräckligt stark för att åstadkomma förändring. När man däremot identifierar gemensamma utmaningar och sluter sig samman för att ta sig an dem kan mångfalden bli en styrka, dels givetvis för att fler organisationer samlar fler människor och för att varje organisation i sig har ett förtroendekapital gentemot det övriga samhället. Men också och

Dialogmöte i Hammarkullen. Fotograf: Katayoun Mohammadi.

inte minst för att mångfalden gör att motiv till varför en sak är orättfärdig får en större styrka när den grundas i personliga berättelser från människor med olika politiska, kulturella och religiösa bakgrunder. Teologen Luke Bretherton beskriver detta som en "demokratisk populism" som samlar en mångfald av människor och grupper av människor för en förändring i en gemensam sakfråga, till skillnad från en rasistisk odemokratisk populism som polariserar genom att göra sakfrågan till en konflikt mellan grupper.

Genom vår kyrkas erfarenheter av interreligiösa relationer har vi lärt oss att mångfalden berikar. En människa från en annan religiös tradition och med helt andra erfarenheter än jag bidrar ofta med andra perspektiv och

andra motiv. Med en inklusiv eller pluralistisk syn på andra religiösa traditioner blir inte detta hotfullt utan den andres annanhet blir en styrka i arbetet för det gemensamma goda.

De boendens kunskap

Ytterligare två utmärkande drag i Vårt Hammarkullen och inom community organising är dels ett fokus på utbildning, generellt kring alla de frågor boende i förorten berörs av och utbildning i ledarskap, dels att lyfta in den kunskap och erfarenhet som boende själva har om förhållandena i sitt lokalsamhälle och som ofta tystats eller i alla fall inte fått höras.

Vårt Hammarkullen lyckades engagera studenter från masterskursen Design och Planering för Social

Integration, Chalmers arkitektur, i processen under hösten. De arbetade bland annat i förberedande workshops tillsammans med ungdomarna på fritidsgården Mixgården för att väcka deras engagemang och ge kunskap som möjliggjorde att de aktivt kunde delta i dialogmötet och dela sina berättelser där. Vid samtalen runt borden berättade de om mångfalden och utsattheten i Hammarkullen och om fotbolls- och basketplanen, fritidsgården och Folkets Hus vid torget och dessa platsers betydelse för gemenskap och trygghet. De andra deltagarna berömde efter mötet ungdomarnas engagemang och kunskap! Detta handlar om egenmakt och att erkänna den kunskap om de lokala förhållandena och behoven som finns hos boende. Inom community organising pratar man om "att inte göra för andra, vad de kan göra för sig själva".

Den blödande kvinnan berättar

Berättelsen om kvinnans med blödningsaktion för att bli lyssnad till och accepterad av omgivande samhälle finns hos synoptikerna. Det är inte svårt att se kvinnans initiativkraft och makt i berättelsen, trots en tolkningshistoria som gärna gjort kvinnan till ett objekt som bara ska visa på Jesus kraft. Ur ett community organising-perspektiv kan vi nöja oss med att titta på slutet av kvinnans möte med Jesus. När Jesus frågar vad som hänt kommer kvinnan enligt Markus 5:33 fram och "talar om hur det var" och som Lukas berättar det "föll ner för honom och berättade inför allt folket varför hon hade rört vid honom" (8:47). Det här har nog oftast lästs som att kvinnan vittnar om sin tro på Jesus makt att bota. Men vi kan lika gärna föreställa oss att Jesus och allt folket får höra kvinnans berättelse om sig själv och sitt liv. Hon som varit tyst/ad. Kvinnan är ett subjekt och berättar om det lidande och den orättfärdighet hon fått utstå och ger förslag på hur detta problem kan lösas.

Där tystade börjar tala är det ofta upprörande, det bryter normer och

löser upp maktordningar. ”Epistemologisk civil olydnad” kallar författarna Paula Mulinari, Nazeem Tahvilzadeh och Lisa Kings detta sätt att lyfta tystad kunskap i en artikel som undersöker vilka framgångsfaktorer för socialt arbete som finns i Rädda Barnens verksamhet På Lika Villkor, som också använder flera av verktygen samlade i community organising.

Vem formulerar problemet?

En annan metod för att lyfta och erkänna den lokala kunskapen och erfarenheterna är de *lyssnarkampanjer* som systematiskt används inom community organising för att fånga upp gemensamma utmaningar och engagera de boende i att lösa dem. Till skillnad från en mer klassisk intervju/attitydundersökning är syftet med lyssnarkampanjer inte bara att samla information, utan också att motivera och engagera de intervjuade. De lokala organisatörerna genomför samtal på tu man hand där man frågar vilka problem den boende har och om hen vill delta i arbetet för att lösa dessa. Ur resultaten av dessa samtal vaskar man sedan fram en sakfråga som anses möjlig att förändra. Därefter organiseras och genomförs en kampanj i den frågan, där de boendes engagemang och kunskap förmedlad genom de egna berättelserna är viktiga verktyg. Efter att ha arbetat med en sakfråga går man sedan vidare till nästa.

Att ha *problemformuleringsprivilegiet* och även att äga processen för förändring är ytterligare utmärkande drag och framgångsfaktorer i arbetet. Bostadsbolaget inledde processen för att bygga om torget och utveckla Hammarkullen med det uttalade må-

let att få bort området från polisens lista över ”särskilt utsatta områden”. Tidigt i planprocessen lade sig Vårt Hammarkullen i och tog ansvar för att andra mål och behov kunde lyftas fram och bjöd in berörda boende och verksamma i Hammarkullen till det av Vårt Hammarkullen styrda och väl förberedda dialogmötet.

Inom befrielse-teologin finns principen att ge förtryckta tolkningsföreträdet. (”A preferential option for the poor” heter det på engelska, men jag väljer att använda ”förtryckta” eftersom det ordet är bredare och beskriver orsaken till materiell och resursmässig fattigdom.) När privilegierade försöker vara en röst för de vars röst ej hörs finns en klar risk till en förstärkt paternalistisk vi-och-dom-uppdelning. De förtrycktas tolkningsföreträde innebär inte i första hand detta, utan att också initiativförmågan, makten och rösten ligger hos förtryckta. Att hitta fram till det förtroende och de processer som stärker förtrycktas röst och bidrar till en mer holistisk förståelse av våra sammanhang är en svår och delikat, men likafullt viktig, uppgift. Vi är trots allt ett gemensamt förtryckt ”vi”, för lider en kroppsdel så lider också alla de andra, annars är vi inte delar av en och samma kropp.

Jag hoppas att jag har visat att församlingens engagemang tillsammans med andra mot förtryck och för det gemensamma bästa är ett svar på frågan om vad kyrkans uppgift kan vara i en situation präglad av stark mångfald och utsatthet. Genom att engagera sig i sammanhang där metodiken från community organising används kan hela kyrkan vara med och stärka integration, tillit och de-

mokrati, minska klyftorna i samhället och fira och dra nytta av den radikala mångfalden.

HENRIK FRYKBERG

Stiftsadjunkt för integration och interreligiösa relationer, Göteborgs stift

Källa

Bretherton, L. (2010). *Christianity and contemporary politics: the conditions and possibilities of faithful witness*. Chichester: Wiley-Blackwell.

Bretherton, L. (2015). *Resurrecting democracy: faith, citizenship, and the politics of a common life*. New York: Cambridge University Press.

Mulinari, P., Tahvilzadeh, N. & Kings, L. (2020). *Dekolonialt socialt arbete* [Elektronisk resurs] om relationen mellan gräsrotsrörelser och kritiskt socialt arbete i den urbana periferin. *Socialvetenskaplig tidskrift*. (27:3-4, 249-267). Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mau:diva-40367>

Shannahan, C. (2014) *A theology of Community Organizing: Power to the people*. London and New York: Routledge.

2014 års demokratiutredning (2015). *Låt fler forma framtiden! Forskarantologi: bilaga till betänkande*. Stockholm: Wolters Kluwer.

Wångersjö, Maria, Terlegård, Ola (2022). *Dokumentation från Dialogmöte & Workshop*, Folkets hus Hammarkullen 16 december 2021. Vårt Hammarkullen, Majornas Grafiska.

Not

1. Södertörns högskola

Elin Smeds

Socialpedagogik – Vad är det?

Socialpedagogens uppdrag är att möjliggöra meningsskapande sammanhang där människor växer och utvecklas. Det är inte långt ifrån beskrivningen av en diakons uppdrag, menar Elin Smeds i sin presentation av socialpedagogikens grundstenar.

Året är 2016 och jag hade precis bestämt mig för att jag ville bli diakon. Så vad behövde jag göra nu? Vilka utbildningar kunde jag välja? I en av informationsfoldrarna jag fått om godkända utbildningar för diakon fanns yrkestiteln socialpedagog (som jag aldrig hört tidigare). Eftersom jag hade en pedagogutbildning sedan tidigare fastnade jag för titeln och googlade. Högskolan Väst i Trollhättan, socialpedagogprogrammet. På deras hemsida beskrivs programmet såhär: *”Utgångspunkten i programmet är människan och hennes livsvillkor, samt de fenomen, problem och processer som uppstår i samband med social utsatthet, och andra beroendeskapande livssituationer. I huvudområdet Socialt arbete och socialpedagogik, behandlas frågor som samhällrelig och social förändring, lärande, mobilisering, inkludering och social delaktighet”*¹ Om jag fastnade? Självklart. Om jag flyttade till Trollhättan? Absolut. Jag insåg snabbt att jag hamnat rätt. När lärarna beskrev socialpedagogik, och ju mer kurslitteratur jag tog mig an desto oftare kom tanken, ”men de beskriver ju diakoni”.

Ett huvudsakligt uppdrag för socialpedagogiken är att medvetandegöra människor om deras möjligheter, stärka till egenmakt (empowerment) och påverka till positiv förändring av den egna livssituationen.² Empowerment är ett grundläggande begrepp som jag skulle säga genomsyrar det socialpedagogiska förhållningssättet. Empowerment beskrivs av Leijman och Zetterqvist som *”en process som på olika sätt stärker människor som aktörer i ett arbete för förändring på ett*

sätt som också möjliggör deras aktiva deltagande och inflytande i samhället”.³ Den socialpedagogiska praktiken handlar om delaktighet, människors lärande och utveckling. Socialpedagogens uppdrag är att möjliggöra meningsskapande sammanhang där människor växer och utvecklas.⁴ Det är inte långt ifrån beskrivningen av en diakons uppdrag i biskopsbrevet om diakoni och kallelse; *”en diakon ska utrusta människor och ge dem kraft att ta ansvar för sitt eget liv”* samt *”se människors potential till utveckling och växt, att se grupper och de inneboende processerna ur ett förändringsperspektiv och att stimulera nyfikenhet och upptäckarlust. Varje diakon behöver därför ha en grundläggande pedagogisk reflektion för att fungera som möjliggörare och utveckla”*.⁵ Att fungera som möjliggörare och utveckla är alltså både diakonens och socialpedagogens uppdrag. I metoderna och förhållningssätten kring det tror jag att diakonin kan inspireras av socialpedagogiken.

Frågor om delaktighet

2020. Jag vigdes till diakon mitt under pågående coronapandemi. Det blev en nära och fin vigning i en nästan tom Storkyrka i Stockholm. Att börja mitt uppdrag som diakon under en pandemi där mötet med människor var otroligt begränsat under hela första året i tjänst, har förmodligen bidragit till att jag blivit än mer övertygad om att mellanmänskliga möten och öppna mötesplatser samt samverkan med civilsamhället och ekumenisk är betydelsefulla för att möjliggöra delaktighet och mobilisering. Men vad innebär delaktighet utifrån ett socialpedagogiskt perspektiv

och hur arbetar vi i Svenska kyrkan, församlingar och diakoni delaktighetsfrämjande? Vad är det för typ av delaktighet vi ska möjliggöra? Det finns såklart inte ett givet svar, men utifrån mina första år i tjänst och med utgångspunkt i det socialpedagogiska förhållningssättet vill jag lyfta ett par tankar kring begreppet delaktighet. Under utbildningen arbetade vi mycket med delaktighetsbegreppet eftersom det är centralt inom socialpedagogiken. Delaktighet har ju inte bara en innebörd. Delaktighet ser också olika ut i olika sammanhang. I ett gammalt dokument med anteckningar från min utbildning hittade jag dessa frågor: Vad lägger de som ska göras delaktiga själva för innebörd i begreppet? I vilken mån vill någon vara delaktig? I vilken mån kan någon vara delaktig? I vilken mån får någon vara delaktig?

Den socialpedagogiska blicken

Den socialpedagogiska blicken på delaktighet handlar bland annat om människors *förmågor* i relation till *omgivningens förutsättningar* men också om tillhörighet som viktig för människors meningskapande i tillvaron.⁶ En socialpedagogisk grundtanke är att människor utvecklas i sociala sammanhang i gemenskap med andra. Det socialpedagogiska delaktighetsbegreppet handlar också om att försöka förstå människors *handlande* och hur människor skapar mening i sina liv. Meningskapande och delaktighet blir därför centrala begrepp. Fokus ligger inte primärt på vad människor är i form av tillskrivna identiteter utan vad människor gör och hur de skapar mening i vardagen

och i samspel med andra i stället för att fokusera på individuella brister och begränsningar. De kontextuella förutsättningarna blir betydelsefulla – vilka förutsättningar har människor för att kunna agera – vilka sociala normer påverkar och vilket praktiskt socialt stöd finns där personen befinner sig? Församlingens roll kan bidra till att vara en omgivning som skapar förutsättningar för att frigöra människors förmågor och tillvarata dessa. Det kan handla om att uppmuntra till fortsatt del av församlingssamlingen, uppmuntra till ideellt engagemang men det kan också handla om att verka för och främja delaktighet i samhället och skapa sammanhang där människor ges möjlighet att förstå sina rättigheter. En fråga att ställa med ett socialpedagogiskt perspektiv skulle kunna vara; *vad är det människor ger uttryck för som är meningsfullt i deras möte med eller engagemang i församlingen?*

Andra viktiga begrepp inom socialpedagogiken som jag märkt även är viktiga i församlingsarbete är bekräftelse, gemenskap och i förlängningen mobilisering. Gemenskaper och mötesplatser blir en viktig del i att arbeta socialpedagogiskt eftersom man i en (fungerande) gemenskap blir sedd och bekräftad som människa. Detta ses som grunden till människors förmåga att tro på sig själva, förändra sin situation inkluderas i samhället.⁷

”En socialpedagogisk grundtanke är att människor utvecklas i sociala sammanhang i gemenskap med andra.”

Att ingå i ett socialt sammanhang innebär dock inte per automatik att det upplevs som en gemenskap. Ur en socialpedagogisk aspekt måste gemenskapen betyda något för de som är inblandade för att det ska kunna ses som just en gemenskap.⁸ Jag vill här nämna något om skillnaden mel-

lan deltagande och delaktighet. Deltagande kan förstås som att någon tar del av eller är närvarande i samband med en aktivitet eller verksamhet medan delaktighet kan förstås som en mer aktiv betydelse och något som sker i ömsesidig interaktion med omgivningen.

Församlingsdiakoni och delaktighet

Eftersom jag arbetar i församling tar jag utgångspunkt i det diakonala församlingsarbetet. Att arbeta i församling innebär att möjliggöra för människor att ta del av och vara en del av församlinglivet. Om det så är vid ett tillfälle, under en begränsad period eller under fler år, kanske hela livet. När jag skriver den här artikeln märker jag att jag tenderar att stanna vid hur vi kan skapa delaktighet i församlingen. Det blir lätt att fokuserar på hur vi kan utveckla våra mötesplatser och verksamheter i församlingen och hur vi kan vara tillgängliga och ”attraktiva” för människor att vilja vara en del av församlingen. Jag glömmer lätt bort att vi också, som nämnt ovan, har till uppdrag att verka för och möjliggöra människors delaktighet i samhället. Jag tenderar också att dela upp ”samhället” och ”församlingen” som om församling och kyrka är en fristående del ”utanför” samhället. Så är det naturligtvis inte. Men kanske känner du också

De menar att många gemenskapsfrämjande verksamheter i församling förvisso har en positiv betydelse och verkar stödjande för människor på individnivå, men att verksamheterna sällan har som huvudsyfte att stärka deltagarens egna resurser och förmåga att hantera eller förändra sin livssituation. Min erfarenhet är, liksom som Öjermo m.fl. beskriver, att vi ofta ger individuell hjälp. Ibland samma typ av individuell hjälp till olika individer med liknande behov och livssituation. Det ska vi fortsätta göra. Vi ska fortsätta kunna erbjuda akut individuellt stöd när vi har möjlighet. Ett socialpedagogiskt arbetssätt skulle innebära att mobilisera människor och skapa sammanhang där individer med liknande behovsbild som befinner sig i liknande livssituationer blir en grupp som kan dela med sig av sina erfarenheter och också stötta varandra i processen och vägen framåt, med hjälp av församling, kyrka och diakonin som möjliggörare för detta.

Socialpedagogiska exempel

För att konkretisera hur delaktighet och mobilisering kan se ut med ett socialpedagogiskt arbetssätt vill jag ge ett exempel från min praktik under utbildningen. Jag gjorde min praktik på Göteborgs Räddningsmission där jag tog del av en verksamhet som heter Rättvis Teater. Ett treårigt projekt med bidrag från allmänna arvsfonden. Syftet var att ge människor med erfarenhet av hemlöshet möjlighet att hitta egna sociala mobiliseringsmodeller med hjälp av forumteater och därigenom undersöka, förstå och synliggöra sin situation för bland andra myndigheter men också samhället i stort. Syftet var även att målgruppen skulle få uppleva en värdig, rättvis, självständig, jämlik och meningsfull tillvaro. Målgruppens delaktighet skulle vara en central och självklar del av hela verksamheten. Idén var alltså att deltagarna i verksamheten med hjälp av socialpedagog och teaterpedagog själva skulle få styra, utveckla och skapa verksamheten. Deltagarna fick genom fo-

rumteater gemensamt bearbeta erfarenheter och synliggöra samt stötta varandra i strategier för förändring. Som jag minns det hade deltagarna inflytande och var delaktiga i den kreativa processen och i verksamhetens innehåll. När de upplevde att de inte var det, så de till och pedagogerna tog till sig det. Gruppen arbetade med föreställningar, demonstrationer, föreläsningar och debatter. Myndigheter och andra yrkesverksamma och studenter inom socialt arbete bjöds in till dessa föreställningar och föreläsningar. Ibland gjordes även öppna föreställningar för alla att ta del av. Det här är ett projekt som jag är väldigt glad över att ha fått vara en del av och en erfarenhet som jag bär med mig som ett gott exempel på hur vi kan möjliggöra rösterna för människor i utsatta livssituationer. Det var ett viktigt, krävande och roligt projekt som jag upplevde uppskattades av och var meningsfullt för gruppen och deltagarna. I församlingslivet skulle en liknande verksamhet kunna vara en samverkansverksamhet mellan olika församlingar och kommuner för att samarbeta kring en målgrupp och därmed kunna nå ut till fler i samma situation.

Ett samverkans exempel var ett projekt jag arbetade med under 2021. Ett samarbete mellan tre församlingar i norrort som vi kallade jobbpöpp. Det innebar i korthet att vi kollegor genom våra olika kompetenser skapade ett sammanhang där ensamkommande ungdomar som gick under gymnasielagen (vilken innebar att du efter avslutade studier behövde ha en fast anställning inom sex månader för att kunna ges uppehållstillstånd) gavs möjlighet att genom rollspel öva på arbetsintervjuer, förstå sina rättigheter (och skyldigheter) samt att de fick praktiskt stöd med viktigt pappersarbete. Vår förhoppning med verksamheten var att samla målgruppen som befann sig i de olika kommunerna, stärka dem och ge dem verktyg att fullgöra processen kring att avsluta studier, söka och få jobb samt söka uppehållstillstånd. Men också att de skulle kunna knyta

kontakter och ta hjälp av och stötta varandra mellan träffarna. Flera av de som deltog har idag både jobb och uppehållstillstånd. Ett liknande projekt skulle kunna göras med exempelvis människor som har erfarenhet av arbetslöshet och långtidsarbetslöshet och behöver stöttning in i arbetslivet.

Att vara kyrka ”med”

Ett annat viktigt socialpedagogiskt förhållningssätt är att arbeta med och inte för eller åt människor. Beroende på vilken ingång vi har i mötet med människor så öppnas dörren till delaktighet på olika sätt. Här vill jag nämna biskop Andreas Holmbergs studie där han presenterar idén om att vara kyrka ”med” istället för kyr-

andra aktörer i samhället betydelsefullt för att vara en kyrka med människor. Som diakoner, kyrka och församling har vi också uppdraget att möjliggöra delaktighet till den kristna tron och de existentiella samtalen. Det blir ytterligare en dimension som diakonen har, som inte socialpedagogen har.

Möjliggörandets tjänst

Det är ett grundläggande diakonalt förhållningssätt att människor ska ges möjlighet att utvecklas och stärkas i tron på sina förmågor och sitt människovärde. Ett människovärde som jag tror på, inte minst för att jag tror att Gud också har den blicken på oss. I arbetet med delaktighet tror jag det

”Beroende på vilken ingång vi har i mötet med människor så öppnas dörren till delaktighet på olika sätt.”

ka ”för”.¹⁰ Att röra sig mot att vara kyrka ”med” handlar, som jag tolkar och uppfattar det, handlar bland annat om att vara lyhörd inför de människor som rör sig i det lokala samhället och i församlingen, deras önskemål och behov. Att låta det präglade församlingslivet och verksamheterna, inte för att dem vi möter är kyrkotillhöriga utan för att vi är en kristen kyrka som liksom Jesus har omsorg om den enskilda människan, oavsett vem denne är. Att vara ”kyrka med” kan därför även kopplas till det karitativa ledar- och omsorgsuppdraget som diakonen har. Samt att jag även anser att det är tydligt kopplat till empowerment. Men det handlar också om att vara ödmjuk inför våra svagheter och vårt beroende gentemot andra aktörer och de människor som är en del av vår kyrka och lokalsamhälle. Hur gärna vi än vill, så räcker vi inte alltid till som kyrka. Då är kunskap om och samverkan med

är viktigt att liksom Bolin och Molin ställa sig frågan om delaktighet för vem?¹¹ Vilka glömmes vi bort och när blir vi som kyrka och församling begränsade eller begränsande i möjliggörandet av människors delaktighet? Det är lätt att fastna i teorin om delaktighet som självklar, men hur ser vår praktiska verklighet ut? Kan vi (bör vi?) nå delaktighet för alla och kan vi hitta balansen mellan delaktighet i församling och att låta församlingen vara en väg till samhällsgemenskap och hur bidrar vi som församling till att människor vi möter görs medvetna om sina rättigheter? Att vara möjliggörare är som jag ser det, att i grunden tro på att människor har kapacitet och förmågor inom sig som kan frigöras om vi uppmuntrar och skapar sammanhang där människor kommer till sin rätt.

Det finns mycket som ska rymmas i det diakonala uppdraget och tyvärr kan inte varje enskild församling eller

varje enskild diakon jobba med allt. Just därför tror jag det är viktigt att möjliggöra sammanhang där vi kan samverka och arbeta tillsammans. Både som kollegor och församlingar, men också att arbeta tillsammans med dem vi möter (och inte för eller åt) och använda den kunskap och livserfarenhet som finns. Jag har i denna artikel fokuserat på en mer beskrivande del av det socialpedagogiska förhållningssättet och vilka delar i det diakonala uppdraget som kan inspireras av det. Jag har utlämnat en problematiserande diskussion kring begreppen men får kanske anledning att återkomma till en sådan diskussion framöver.

ELIN SMEDS

Diakon i Vallentuna församling,
Stockholms stift

Noter

1. <https://www.hv.se/utbildning/program/socialpedagogiska-programmet-heltid-campus-sgsop/>
2. Hämäläinen, J. (2012). Social Pedagogical Eyes in the Midst of Diverse Understandings, Conceptualisations and Activities. *The International Journal of Social Pedagogy*, 1 (1), s. 3-14
3. Leijman, M. & Zetterqvist, J. (2022). Diakoni och ett människorättsbaserat arbetssätt – ett sätt att lyfta blicken (s.205-222). I Christiansson Drake, E., J. Hansson, M. & Linde, S. (red) (2022). *Diakoni - reflektion och praktik*. Stockholm: Verbum.
4. Madsen, B. (2001). *Socialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur
5. Biskopsmötet. (2014). *Kallad till diakon och präst i Svenska kyrkan*.
6. Bolin, A & Molin, M (red.) (2018) *Socialpedagogisk handling – i teori och praktik*. Trollhättan: Institutionen för individ och samhälle, Högskolan Väst
7. Eriksson, L., Nilsson, G. & Svensson, L. A. (red) (2013). *Gemenskaper. Socialpedagogiska perspektiv*. Daidalos.
8. Carlander, H & Svensson L, A. (2018) Kapitel 4: Socialpedagogiska handlingar och erkännande inom en kristen idéburen organisation. I: Bolin, A & Molin, M (red.) *Socialpedagogisk handling – i teori och praktik*. Trollhättan: Högskolan Väst
9. Gerdes, H, Hjalmarsson, E, & Öjermo, C. (2012). *Rättighetsbaserat arbete i kyrkorna. Introduktion och metoder*. Argument Förlag.
10. Holmberg, A. (2019). *Kyrka i nytt landskap. En studie av levd ecklesiologi i Svenska kyrkan*. Skellefteå: Artos och Norma Bokförlag
11. Bolin & Molin, 2018

WWW.DIAKONI.NU

Ta en titt i biblioteket på www.diakoni.nu!

Här finns uppsatser, artiklar, avhandlingar och rapporter om diakonalt arbete.

DIAKONI.NU

Stig Linde

Från matutdelning till Bostad först

Förstår vi den diakonala insatsen som en nischad avgränsad insats, eller ingår den i ett ekosystem av sociala stöd-åtgärder? Det finns olika sätt att förstå och motivera det som görs. Vad man vill åstadkomma och (därför) följer upp och utvärderar hänger således ihop skriver här Stig Linde.

”Gör vi vad vi säger att vi ska göra?” ”Gör vi det bra?” ”Och hur vet vi det?”

Så löd frågorna när Stockholms stadsmission en gång på 1990-talet påbörjade ett projekt om kvalitet. Jag tycker frågorna är relevanta också idag närmare trettio år senare. De kan ställas både till det vi kallar institutionsdiakoni och det församlingsdiakonala arbetet. Hos frågeställaren hörde jag då inte någon kontrollerande eller krävande ton, utan snarare med en nyfiken ansats. Vill veta. Tänk dig att det är församlingens meste volontär som ställer frågorna, eller hon som alltid lägger en särskilt stor slant i kollekten när den går till ”församlingens diakoni”.

I stadsmissionen den gången fick alla olika verksamheter ta till sig frågorna, men fick utrymme att besvara dem på det sätt de själva såg som meningsfullt. Det kunde inte oväntat vara med hjälp av en enkät, men det kunde också vara en kort film eller en nedtecknad berättelse.

Sedan dess har tänkandet kring uppföljning och utvärdering utvecklats en hel del, inte minst när det gäller idéburna - ”nonprofit” - verksamheter. En av bidragsgivarna till det, som jag läst en hel del av, heter Alnoor Ebrahim. Han är professor vid Tufts University i nordöstra USA, men global i sin profil och forskning som kan handla om förbättring av odlingsmöjligheter och vattenförsörjning för lantbruket på den indiska västkusten eller om ”Mirandas Kitchen”, en hemlöshetsorganisations arbete i den amerikanska huvudstaden.

Statistik och reflektion

Med anledning av en ökande tendens att Svenska kyrkan och dess

församlingar söker externa medel för diakonala insatser, till exempel statliga pengar till civilsamhället vid pandemin eller nu Ukrainakrisen, kommer också kraven på redovisning eller återkoppling öka. Då finns det goda skäl att läsa Alnoor Ebrahim! Hur ska en verksamhet förhålla sig till sådana förväntningar? Församlingarnas diakonala insatser har först på 2010-talet börjat föra någon basal form av statistik. Ibland har det ifrågasatts, eller suckats, bland de berörda medarbetarna. Det är sunt, om det kombineras med eftertanke. Kvantitativa data bär bara en begränsad information. Standardiserade mått synliggör inte bredd och variation, utan är mest tjänlig till att skapa en översiktbild, fr.a. nationellt. Vad gör Svenska kyrkans alla församlingar? Och hur förändrar sig just dessa faktorer över åren? Den lokala nyttan av statistikarbetets kvantiteter finns att utvinna just lokalt, och bör då med fördel kombineras med kvalitativa bedömningar.

För att göra det kan vi påminna oss de tre frågorna i artikelns inledning (med en nyfiken blick i ögat). Och om vi tänker oss att den enskilde församlingsmedarbetaren är en del av en större insats, ett organiserat arbete för att göra något Gudi behagligt, så är de en bra grund för att också sätta sig ner och tänka. I den reflektionen – som också är ett kriterium för vad ett professionellt arbete är, dvs. buret av kunskap – vill jag här bara dela några, tämligen ofärdiga, funderingar som läsandet av Alnoor Ebrahims bok från 2019, ”Measuring Social Change”, väckt hos mig.

Vi förutsätter att en församling har bestämt sig för vad det diakonala ar-

betet ska prioritera. I Kyrkans tidning som kom 18 augusti fanns en artikel om Falkenbergs församlings insatser för att stödja familjer för att bekämpa barnfattigdom. På andra håll handlar det om att följa de sörjande en bit på vägen, eller bedriva familjerådgivning, eller dela ut matkassar. Frågan om vi gör det bra kan bara besvaras om vi tänkt till om vad det är vi vill åstadkomma.

Fyra strategier

Under senare år har vi i användandet av modellen *Vägledning för diakoni* övat att tänka om en diakonal insats är till för att bidra till problemlösning och förändring, eller primärt syfta till omsorg och gemenskap.¹ Alnoor Ebrahim erbjuder en kompletterande tankestruktur. Han frågar om en insats bäst kan förstås som uttryck för en, vad han kallar, en viss ”strategi”.

En *nisch-strategi* handlar om att göra en begränsad insats utan vidare anspråk. Hans exempel är en ambulansverksamhet som så snart som möjligt lämnar över till andra att ta ansvar. Jämför den barmhärtige samariern. Jag har stött på det i en stadsmission som kämpade med frågan om man gör rätt i att dela ut mat, (eller ska vi i stället lära människor att fiska?) och som konstaterade att ja, vi ska dela ut bröd. Hungriga människor ska bli mätta.

En *integrerad strategi* är ett sätt att arbeta med flera åtgärder, där en insats följs av en annan. Jag tänker att sådana kan vi se i många församlingars konfirmandarbete, ett år som konfirmand kan följas av flera år som konfirmandledare.

En tredje strategi kallar han ”emergent” – något *framväxande*. Vi vet vad

vi vill, men inte hur vi ska komma dit. Emergens beskrivs av Wikipedia som sådana processer där ett komplext mönster formas utifrån samspel mellan enkla strukturer och beteenden. Något växer fram i en växelverkan. Ebrahims exempel är globalt. Han har följt den lilla organisationen WIEGO (Women in Informal Employment). I den finns företrädare för den enorma mängd arbetare i världen som benämns informella. Det är dessa människor som arbetar inom jordbruk, städning och hushåll och de som återvinner plast på sop-tippar, dvs. som i vissa länder utgör den större delen av arbetskraften men som länge inte syns i arbetsmarknadsstatistiken – och därmed är osynliga. Tillsammans med några statistikexperter utvecklade WIEGO redskap och tryckte på FN och andra internationella organ att också göra dessa miljoner människor synliga i lokal, nationell och global statistik. Berättelsen handlar om ett arbete på över tjugo år när WIEGO utvecklade modeller, byggde allianser, tog tillfällen i flykten, accepterades som sakkunniga och steg för steg förändrade formell statistikföring. Hur det skulle gå till var man oklar över då, 1997, men målet var klart. Liksom insikten att torr statistik också är uttryck för värderingar.

Vad ser vi av detta i det diakonala arbetet? Kanske kan jag ana det i de gruppverksamheter för stöd till barn och unga i familjer med missbruk som skapades på 90-talet. Om jag minns rätt tog Rädda Barnen och Ersta Diakoni parallellt initiativ att från utländska förlagor utforma svenska arbetsmodeller. Ersta Vändpunkten kom att erbjuda barn och unga, och sedan vuxna, pedagogiskt utformade gruppverksamheter med terapeutiskt innehåll. Modellen spred till kyrkor och kommuner. Tumba församling kallade sin motsvarande verksamhet för Brytpunkten, i Eskilstuna startade en diakon och tre socialarbetare gruppverksamhet under namnet HUVEN, i Stenungsund Pelikanen och i Nyköping hette det Cumulus, etc. I inledningsfasen var det inte sällan

församlingsmedarbetare och socialsekreterare som samverkade. Det liknar på flera sätt inte WIEGO, men det jag vill peka på är den tydliga målsättningen, att upprätta utsatta barn, men utan att vägen dit kunde planläggas i ett projektschema. Man fick s.a.s. börja cykla och se vad som hände. Kanske du som läsare kan känna igen liknande erfarenheter?

Den fjärde strategin handlar om det Ebrahim kallar ekosystem, interaktionen mellan olika organismer

som samspelar med sina omgivningar. Som strategi presenteras här hemlöshetsarbetet i den amerikanska huvudstaden med fokus på ”Mirandas kök”, en organisation som delar ut mat och förnödenheter till hemlösa. Som sådan hade man den här ovan nämnda nisch-strategin. Men man utvecklade sin strategi. Från att ha varit en isolerad leverantör av mat, kläder och vägledning, förändrade man sitt sätt att tänka och sitt arbetssätt. Det fanns ju flera aktörer i sammanhanget. Andra frivilligorganisationer och kyrkor, kommunala institutioner, kunskapsinstitutioner och andra understödjande verksamheter, privata företag, fastighetsägare etc.

Från matutdelning till Bostad först

Ebrahim beskriver hur organisationens självbild förändrades. Mirandas kök började förstå sig själv som ”orchestrator” (hur översätter vi det till svenska? Någon som orkestrerar?), dvs. någon som strävar efter att koordinera insatser från grupper, organisationer och sektorer i samhället. Som ett evidensbaserat arbetssätt lyfte man fram det vi i Sverige kallar

Bostad Först (Housing First), dvs att arbeta fram bostad till den hemlöse utan att först kräva tillfrisknande och nykterhet. För att utveckla sina arbetssätt krävdes utbildningsinsatser till volontärer och gåvogivare, men för att komma framåt behövdes också lobbying och påverkansarbete (advocacy) gentemot myndigheter och institutioner. Det gällde också att få andra aktörer i det lokala och regionala med på tåget. Genom åren byggdes det så upp vad Ebrahim kall-

”Vilken strategi har vi i vårt diakonala arbete i Södertälje, Lomma, Turinge, Bergsjön eller Piteå?”

ar ett ekosystem. Det innebar bland annat att man formade statistik och med det kategorier av målgruppen: hur många hemlösa, eller personer som riskerade hemlöshet, finns det? Vad för slags situation befann sig dessa i? Genom detta system i en databas kunde man börja prioritera sina begränsade resurser. Vilka behövde bara rådgivning för att klara sitt boende? Vilka behövde en snabb men begränsad insats, och vilka tillhörde gruppen ”kroniskt hemlösa”? Det var dessa mest sårbara som prioriterades som att få ta del av Bostad Först-programmet. Med kännedom om varandra kunde olika organisationer bistå med olika insatser, men med en gemensam bild av de sammanlagda insatsernas mål och potential.

Här får jag också be läsaren om hjälp att applicera tanken på svensk botten. Men min poäng just nu är inte att finna befintliga exempel, utan väcka tanken: vilken strategi har vi i vårt diakonala arbete i Södertälje, Lomma, Turinge, Bergsjön eller Piteå? Jag vill också vara tydlig med att de olika sätten att tänka inte är värderade så att det ena är bättre än det andra. Vart sammanhang har sina möjligheter.

Redovisningsansvar bygger på relationer

Varför utforskar Elnoor Ebrahim detta? Om man ska peka ut ett huvudintresse för honom så är det vad på engelska heter "accountability". På svenska har jag försökt översätta det med redovisningsansvar sammankopplat med återkopplingsrelationer, alltså du har att redovisa för någon, och den relationen är som de flesta andra relationer inte ensidig utan värd att undersöka och utveckla.

Ebrahims studie med de fyra strategierna handlar om att varje strategi

innebär att vi måste tänka återkopplingen på olika sätt. Det går inte att köra en nöjdhetsundersökning i ekosystemet, eller, ja det kan möjligen gå, men värdet av det är inte stort. I både den framväxande strategin och ekosystemet behöver utvärderingsglasögonen fokusera de viktiga händelserna, var och hur kontakterna skapas, och hur de olika aktörerna uppfattar den gemensamma strävan.

I nisch-strategin är det enklare. För ambulanserna i Indien handlade det bland annat om att mäta insatstider. I den integrerade strategin måste man

komma överens om vad man ska åstadkomma gemensamt och hitta de kritiska faktorerna som behövs för det.

Som läsaren anar så hänger vad man vill och vad man (därför) utvärderar ihop.

STIG LINDE

Not

Finns på hemsidan <https://internwww.svenskkyrkan.se/1346404> eller i bokform på Argument förlag

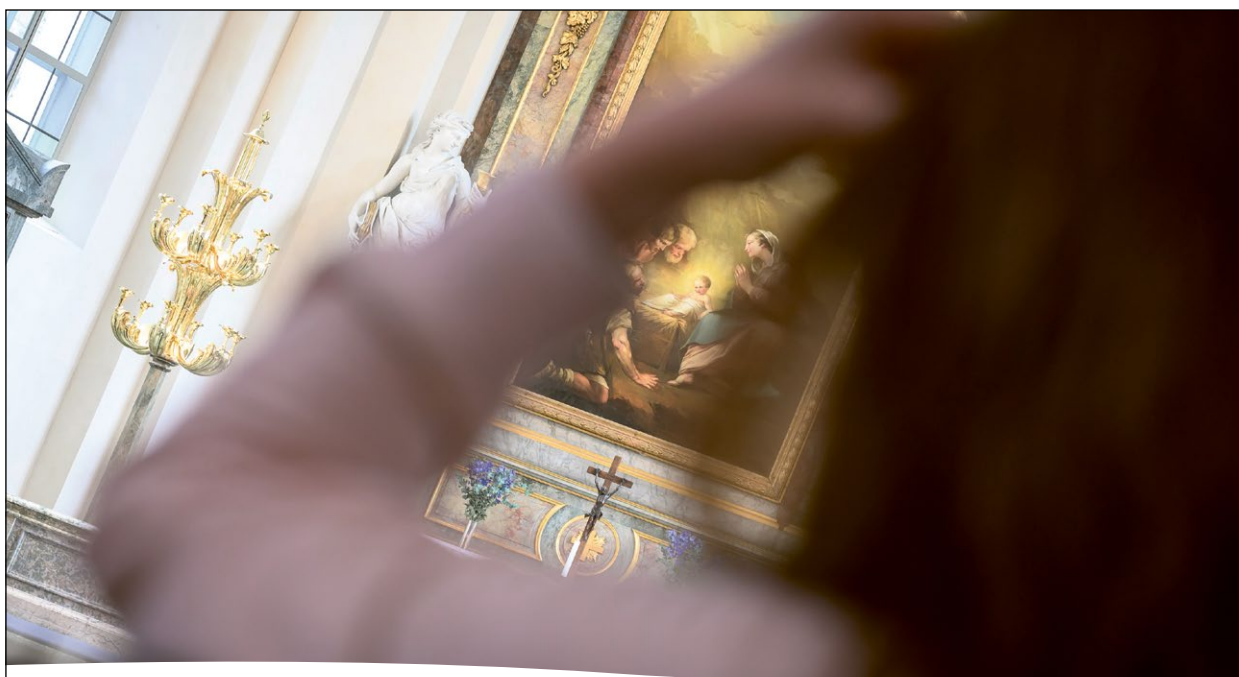

**Nu finns
SVENSK
KYRKO
TIDNING
på nätet**

Prenumerera endast digitalt **495 kr/år**

Nyteckning av prenumeration där digitalutgåva med nedladdningsbar app ingår till ordinarie pris **895 kr/år**

För mer information, se under fliken "Prenumeration" på www.svenskkyrkotidning.se

Många språk för en levande gudstjänst

Ny utgåva!

KYRKOKALENDERN 2022–2023

Vi firar gudstjänst

I årets utgåva av *Kyrkokalendern* är temat *Var och en hör sitt språk talas*. Åtta skribenter reflekterar på olika sätt över temat – där bland annat musiken lyfts fram som ett språk. Tematexterna utgör grunden för ett studiematerial som passar både enskild och grupp.

Nyheter i denna utgåva är bland annat biskop emeritus Martin Lönnebos förord samt kör- och solosångsförslagen som finns med varje vecka. Kyrkokalendern ger ett värdefullt stöd och inspiration till alla i församlingen som deltar i gudstjänstarbetet.

Beställ idag och skapa delaktighet i gudstjänsten!

ART NR: 53638996

PRIS FRÅN: 135 KR/ST*

Pris från
135 kr*

*5 kr går oavkortat till Act Svenska kyrkan.

Beställ på verbum.se

VERBUM

Självården i Försvarmakten: En tidlös praktik bortom fredssamhällets vardagsverklighet

Den organiserade svenska militären (Försvarmakten) och kyrkan (Svenska kyrkan) är två av de äldsta institutionerna i Sverige och deras relation har varit oavbruten sedan 1500-talet. Men både krigandet i sig och religionernas plats i krig är naturligtvis mycket äldre än så. Jag skulle vilja gå så långt som att säga att dödande och trosföreställningar är bland det äldsta som finns, två tidlösa fenomen. Än idag har vi i västvärlden (nationen Sverige, EU, FN, NATO), mot bakgrund av olika politiska intressen, ett behov av att på ett organiserat sätt kunna döda andra människor (kombattanter är människor) för att nå våra mål och syften. Svenska kyrkan är fortfarande en del av detta maskineri oavsett om kyrkan vet om det eller inte i ljuset av den fredsbubbla som en stor del av det svenska samhället befinner sig i. Även om dödandet idag hålls utanför det svenska fredssamhällets livssfär så kvarstår det faktum att svensk trupp sänds utomlands och deltar i planerad och oplanerad strid, dvs dödar presumtiva fiender/kombattanter i andra länder, något som inte minst illustrerats i samband med insatserna i Afghanistan och Mali. Sådana operationer är fysiskt, psykisk, existentiellt och andligt slitsamma för militär personal och den militära självården är en viktig pusselbit för att upprätthålla det moraliska och andliga stridsvärdet. En militär självårdare (ofta en präst från Svenska kyrkan, ibland en pastor från frikyrkan) finns med under insatsen för att bedriva

själavård, andakt, gudstjänst, mässa, diakoni, kyrkliga handlingar och vid behov ta hand om stupade och svara för en värdig sorgprocess.

I den här artikeln kommer jag att diskutera konturer av militära kulturer sett genom två religionssociologiska linser, implicit religion och levd religion. Därefter kommer jag att resonera kring självårdens unika bidrag i en militär kontext, för att slutligen fästa strålkastarljuset på ett antal utmaningar för både självårdare och kyrka. Artikeln tar sin utgångspunkt i den postdoktorforskning¹ som jag bedrivit och målsättningen med artikeln är att läsaren ska få fördjupad förståelse för den militära självården i Försvarmakten samt att uppmuntra fortsatt reflektion och diskussion kring denna praktik.

Konturer av militära kulturer och begreppet implicit religion

Militära kulturer bygger på värderingar, meningar och praktiker som tar sin utgångspunkt i det militära hantverket. Kärnan eller essensen i ett sådant hantverk är väpnad strid, dvs att på ett strategiskt, taktiskt och strids-tekniskt sätt kunna möta en motståndare i strid med de vapensystem som har mest verkan mot fienden. I Försvarmakten finns det olika typer av försvarsgrenar (traditionellt sett Armén, Marinen, Flygvapnet) och förband för att kunna möta stridens behov och skiftande karaktär. Detta innebär att militära kulturer präglas av försvarsgrens- och förbandsspecifika egenheter samtidigt som de i skiftande grad har en relation med

det omkringliggande samhället som påverkar militära kulturkontexter i varierande grad.

Trots detta finns det ett antal urskiljbara konturer som kan sägas vara militärkulturellt gränsöverskridande. Det finns en tydlig hierarki och stark disciplin i en militär organisation, vilket är helt nödvändigt för att militär verksamhet ska fungera. Fysisk och psykisk uthållighet är avgörande för att militära uppgifter ska kunna lösas och häri ligger också en sorts prestationsdriven praktik som värderas högt – extrema prestationer beundras och premieras på olika sätt. Det kollektiva är överordnat det individuella, det vill säga laget före jaget. Den militärspecifika hantverkskompetensen är avgörande för att kunna lösa militära (strids)uppgifter, det innebär att militär personal, direkt eller indirekt, ska kunna delta i strida och därmed döda en motståndare eller understöda detta skeende med olika typer av stödåtgärder. Det finns ett överordnat syfte och en uppgift som alltid måste lösas, i synnerhet under skarp insats. Priset för att lösa uppgiften kan vara det egna och/eller andras liv, vilket är motivet till att konturerna i militära kulturer ser ut som de gör. Därmed sagt är lojalitet mot syfte, uppgift och kollegor helt centralt. Dessutom kan det i en "boots on the ground"-kultur i samband med insatser utvecklas en mycket stark lojalitet, gemenskap och ett osynligt band mellan kamrater. "[T]ills döden skiljer oss åt" är löftesord som sägs i samband med en kyrklig »

vigsel - detta är mer än bara ord i ett militärt sammanhang och all träning som genomförs på gruppnivå syftar till att efterleva detta löftesord. Detta är inpräntat i det militära DNA:t även om det aldrig uttalas explicit. Lojaliteten mot "battle buddies" omfattar självuppoftning och offervilja. Till sist bör det också sägas att militär kultur är manligt kodad samtidigt som det finns en tystnads-kultur som knyter an dels till ett sekretessparadigm, dels till en "bita ihop"-mentalitet.

Konturererna i militära kulturer, och i förlängningen de militära identiteter som är sprungna ur sådana kulturer, behöver förstås genom olika perspektiv för att skapa djupare förståelse för såväl kulturen som identiteterna. Inom religionssociologin under 1990-talet seglade det upp ett begrepp som heter implicit religion² och som kan skapa en intressant och fruktbar lins genom vilken militärkulturella konturer kan betraktas.

Implicit religion tar sin utgångspunkt i erfarenheter som illustreras i (a) ett starkt engagemang för människan och/eller (b) en stark gemenskapskänsla för en grupp. Ett sådant starkt engagemang kan beskrivas som ett integrerande fokus eller en integrerande kraft i livet genom vilken individen upplever en stark gemenskapskänsla i relation till den grupp som de tillhör. Phillip Bailey (se slutnot) menar att ett starkt engagemang för en viss gemenskap eller människa är en sorts erfarenhet som kan jämföras med upplevelser av något heligt, vilket också är jämförbart med religionspsykologens Kenneth Pargaments³ förståelse för heliga sekulära gemenskaper. Sådana upplevelser är inte explicit religiösa och personer som beskriver sådana erfarenheter förstår sig själva i regel varken som troende eller explicit religiösa. Ur ett traditionellt religiöst perspektiv är denna typ av erfarenheter inte heller religiösa fenomen. Däremot kan begreppet implicit religion användas för att skapa förståelse för erfarenheter som upplevs som djupt meningsfulla och heliga i

fenomenologisk mening, dvs de är upplevelsemässigt ekvivalenta med det som erfars som heligt i ett tros-hänseende. En djupgående upplevelse av gemenskap, samhörighet och lojalitet med den militära gruppen kan därmed innebära att en soldat är beredd att offra sitt liv för något som upplevs som heligt och värt att dö för.

Betraktar vi militärkulturella konturer genom linsen implicit religion uppstår en tolkningsnyckel som ger vid handen att det finns en speciell anliggningsyta i sådana kulturkonturer som särskilt appellerar till militär självavård eftersom militära självavårdare har tillgång till ett existentiellt språk och en förståelse för det heliga som gör de mycket lämpliga att guida och stötta militär personal och veteraner, tex genom att sätta ord på djupare upplevelser i det militära livet (eller livet). Samtidigt finns ytterligare en fascinerande och explicit religiös nivå - levd religion⁴ - i en militär kontext som saknar motstycke i den övriga svenska kontextuella eller institutionella självavården. När den nämnda implicita nivån paras med levd religion så skapas en ovanlig kontextuell kombination som hårbärger både starka militära upplevelser sida vid sida med livaktiga levda svenskkyrkliga praktiker, inte minst i en internationell operationskontext.

Försvarsmakten och levd religion

Militär självavård omfattar nämligen en bred palett av svenskkyrkliga praktiker i det levda militära livet och karaktäristiska för uppdraget som självavårdare under internationell insats relaterar till den mellan (kyrko) herde och församling. Levd religion i en militär kontext omfattar allt ifrån en oplanerad välsignelse eller en förbön som utförs efter förfrågan i samband med en skarp patrullinsats, en planerad välsignelse innan en enhet går ut på ett uppdrag, ett övningsmoment i fältgravtjänst eller ett reflektionspass kring våld/vapen/etik, ett korum på en fjälltopp i samband med en fjällmarsch eller en ljusandakt på

en bas, dop, konfirmation och/eller omhändertagande av stupad under en internationell insats. Militärpräster känner sig efterfrågade, unika och viktiga i militär verksamhet och i min forskning har de gett uttryck för hur det traditionsbevarande draget i militär kultur gjort Försvarsmakten mer kyrklig, i meningen traditionsbevarande svenskkyrklig, än Svenska kyrkan själv. Dessa upplevelser tycks emana ur ett antal olika men varierande motivbilder som går att återfinna i Försvarsmakten.

Försvarsmakten är en sluten, traditionell och ålderdomlig kulturkontext som har att försvara svenska traditioner och värden i vilken Svenska kyrkan (som tidigare statskyrka) utgör en viktig del av kulturarvet. Samtidigt ägnar sig Försvarsmakten åt ett tidlöst hantverk, vilket strid/krig och det organiserande dödandet är. Detta sätter de principer som råder i den övriga samhällskontexten lite ur spel, även om Försvarsmakten är en myndighet som alla andra. I de övriga institutionella kontexterna som återfinns i det svenska fredssamhället - skolan, sjukvården, polisen, kriminalvården för att nämna några - så har sekulariseringen, här förstätt som både en undanträngning av religion(er) och ett förändrat sätt att förstå och tänka, gjort självavården till en parentes i den huvudsakliga verksamheten och samhällsuppdraget. Så är inte fallet i Försvarsmakten och jag menar därför att det i den militära kulturkontexten tenderar att finnas en sekulariseringsimmunitet bland annat på grund av ett inneboende arkaiskt drag som i någon mening gör den opåverkad och motståndskraftig för samhällsinfluenser och postmoderna förändringar. Detta hänger till stor del ihop med att militära kulturer graviterar mot att kunna föra väpnad strid, dvs att militär personal tränas för att kunna döda kombatanter så effektivt som möjligt, vilket inte går i takt med det övriga fredssamhället och de fredskulturer som existerar däri. Utöver detta, eller kanske på grund av detta, så betraktar Försvarsmakten militär självavård som

en viktig mjuk komponent för ett förbands stridsvärde (ett militärt uttryck för att gradera eller bestämma ett förbands förmåga och kapacitet att lösa en stridsuppgift) och då mer precis det moraliska stridsvärdet. Detta har inte minst kriget i Ukraina illustrerat, dvs att betydelsen av ett moraliskt stridsvärde kan övertrumfa en numerärt överlägsen fiende och skapa incitament och förutsättningar för ett starkt motstånd och ett uthålligt försvarskrig. Omvänt, ett lågt moraliskt stridsvärde är förödande för vilket förband som helst, stort som litet. Därför är militärprästens närvaro viktig för ett förband under en insats. I utövandet av militär självvård arbetar självvårdaren, indirekt eller direkt, för att upprätthålla eller höja det moraliska stridsvärdet på förbandet genom den palett av svenskkyrkliga praktiker som finns till hands.

Samtidigt är det viktigt att förstå att prästen i förlängningen gör att Svenska kyrkan (ibland även frikyrkor) är på plats, dvs att kyrkan bokstavligen är på plats under en insats genom prästens närvaro. Detta eftersom kyrkan äger ämbetet och om kyrkan skickar ut den vigda prästen på insats så är kyrkan också på plats och en medansvarig agent i sammanhanget. Levda religion, oberoende vilken kontext det handlar om, är knappast neutral, i synnerhet inte i en militär sådan. Religionssociologen Meredith McGuire (se slutnot) sätter ord på detta i citatet som följer:

The body disciplines that produce a dancer capable of aesthetically pleasing virtuoso performances are not altogether different from those that hone the skills of a military commando capable of efficiently destroying many lives. If they are at all effective, embodied practices are hardly neutral. In order to understand individuals' religion-as-lived, we must avoid romanticizing certain embodied practices, while ignoring others we may deplore (s. 118).

Detta innebär att Svenska kyrkan behöver reflektera systematiskt kring militär självvård och här finns det en

stor blind fläck som skapar utmaningar och spänningar som kyrkan har ansvar för att belysa. Behovet av en sådan reflektion accelererade under den expeditionära och professionaliserade utvecklingsfas som Försvarsmakten trädde in i under Afghanistanparadigmet i början av 2000-talet. Detta återkommer jag till senare.

Den militära självvårdens unika bidrag

I många avseenden menar jag att den militära självvården är helt nödvändig i Försvarsmakten, vilket hänger ihop med både de implicit religiösa dragen och den levda religionens inboende styrka. Här handlar det inte bara om att få ett existentiellt språk för starka upplevelser, att ha en ”pysventil” i tystnadsplikens hägn som kan härbärgera de grubblerier och frågeställningar som gnager samvetet, att kunna luta sig mot konkreta bärande ritualer när någon stupat och att ha ett andligt andningshål vid ett korum (militär gudstjänst). Utan den ondska, brutalitet och destruktivitet som blottläggs under internationella insatser och i krig skapar ett komplext existentiellt frågebatteri som behöver en kompetent adressat. Inte minst mediabevakningen från kriget i Ukraina illustrerar detta just nu. Etik och moral är ofrånkomliga ämnesfält i militär verksamhet och kan omfatta alltifrån rätt och fel till slagfältets mer obegripliga händelser och situationer för vilka det inte finns några enkla svar.

Moraliska konflikter och skador påverkar måendet stark hos en människa, men är samtidigt ett icke evidensbaserat område med ytterst öppna svar och samtalsansatser som appellerar till visdomstraditioners tankegångar om acceptans, förlåtelse och försoning. En moralisk skada kan ge upphov till bitterhet, sorg, ilska, misstro, nedstämdhet, depression och identitetsfrågor. Moralisk skada är ett begrepp som med början på 1990-talet utvecklats under tre vågor. Initialt myntade psykologerna Jonathan Shay och James Munroe begreppet i terapiarbetet med vete-

raner som tjänstgjort i Vietnam och som hade PTSD (posttraumatiskt stressyndrom). De menade att veteranerna upplevde sig svikna av en legitim auktoritet, i relation till det som ansågs moraliskt rätt av veteranerna i högrisksituationer.⁵ Det rörde sig ofta om beslut som ansågs strida mot soldaternas stridserfarenhet och moraliska logik om rätt och fel. Detta skapade en moralisk skada som den traditionella terapin inte kunde svara på. Under kriget mot terrorism breddade Brett Litz med kollegor⁶ begreppet och lade tyngdpunkten på överträdelser av individens moraliska kompass i samband med militära operationer. Den senaste utvecklingen av begreppet moralisk skada, som representeras av både Hazel Atuel med kollegor⁷ och mig själv⁸, kopplar ihop moraliska misslyckanden med identitet, vilket kan riva sönder och ifrågasätta vem man är. En moralisk skada kan på så sätt förstås som ett misslyckande med att upprätthålla en moralisk laddad identitet med starka ideal kring vad som är rätt och fel.

Här är det också viktigt att betona att militära identiteter generellt sett är moraliskt laddade vilket innebär en risk för att det kan uppstå moraliska konflikter och moralisk skada i kölvattnet av militär tjänstgöring. Mot bakgrund av detta kan militära identiteter få implikationer för måendet och hälsa såväl under aktiv tjänstgöring som i livet efteråt.

Den militära självvårdaren kan därför förstås som en efterfrågad existentiell och religiös sparringpartner som hela den militära organisationen kan behöva i skiftande avseenden. Militär personal kan behöva enskild självvård, militära chefer kan behöva ett etiskt och moraliskt bollplank samt en religiös expert eftersom många internationella operationskontexter inte är sekulariserade i en västerländsk mening, förbandet kan behöva en religiös representant i officiella sammanhang, förbandet kan behöva ha rituell självvård (klockringning, bön, andakt, korum) för att få en paus och en rytm bortom operationsstressen, förbandet kan behöva

militärpräst för omhändertagande av stupad, minnesstund och begravning.

Utmaningar som följer i den militära självårdens fotspår

Militära självårdare i Sverige är en del av den militära gemenskapen, i synnerhet under internationella insatser. Då är de uniformerade och stridsutrustade, dvs bär vapen. De har därmed blivit en del av den militära kulturen och gemenskapen. Häri ligger både fördelar och nackdelar. Styrkan är att militära självårdare lär sig militär kultur, förstår vad hantverket handlar om, kan delta i enkla uppgifter som inte innebär strid (vilket aldrig kan uteslutas), kan delta i försvarsstrid och i ljuset av detta byggs förtroendet upp samtidigt som de blir accepterade som en i gruppen. Denna process gör att den militära självården kan utövas ytterst effektivt, dvs konstant, utan avbrott och med stor förståelse. Självårdarens plats bör/ska också vara där församlingen är, där behoven är som störst. Men detta innebär också att militärprästen förvärvar en sorts militär identitet som skapar en övergripande hybrid identitet bestående av både en prästidentitet och en militär identitet. Vid återkomsten till ett civilt liv så kan därför militärpräster uppleva de utmaningar som den militära personalen upplever, dvs ett behov av identitetsanpassning, förlust av gemenskap, omställning från insatsstress till ett vardagsliv i fredssamhället, frågor om syfte och mening. I denna fas kan militärpräster dessutom behöva bära en dubbel börda eftersom de dels kan hamna mellan stolarna i den militära hemkomstprocessen, dels återkomma till en kyrklig arbetsgivare och kontext (från kyrkliga kollegor till anhöriga) som inte har någon som helst förståelse eller insikt i vilka upplevelser militärprästen kommit hem med. Här har Svenska kyrkan ett stort pastoralt ansvar.

En annan ämbetsmässig blind fläck gäller bärandet av vapnet, vilken är en unik svensk (möjligen skandinavisk) modell som står i bjärt kontrast till många av västvärldens militära

självårdare som är obehäpnade och i stället har en militär eskort (eller uppträder på ett annat sätt). Idag tar den enskilda prästen själv beslutet om vapnet vilket antyder att Svenska kyrkan, om inte direkt så åtminstone indirekt, säger att det är förenligt med kyrkans ämbetsutövning och prästvigningsslöftena att som präst med sitt vapen döda en kombattant (människa) under tex en internationell militär insats. I en svensk kontext äger dock varken prästen/individ eller Försvarsmakten frågan om prästens beväpning eftersom detta i grunden är en ämbetsfråga som endast Svenska kyrkan själv har att avgöra, dvs huruvida det är förenligt med prästvigningsslöftena att en militärpräst kan döda en kombattant (människa) när han eller hon utövar kyrkans ämbete. Här övertrumfar kyrkorätten både individ och sekulär lagstiftning eftersom detta är en ämbetsfråga som relaterar både till prästvigningsslöftena och kyrkan som helhet. Frågan handlar egentligen inte om vapnet, utan frågan handlar, enligt mitt menande, om huruvida jag får döda som präst i kyrkans ämbetsutövning eller inte?

Den sista reflektionspunkten hänger ihop med det samlade resonemanget i artikeln eftersom Svenska kyrkan, liksom det övriga fredssamhället, tenderar att inta en undandrande position när det gäller militära operationer och krigets realitet. En kyrka som teologiskt sett inte kan förhålla till och inte förberett sig för ett annat samhällsligt tillstånd än fred har en teologisk slagsida, en blind fläck, samtidigt som kyrkan blir undertrustad för att självårda både människor och befolkning i en samhällelig verklighet där krigets brutalitet tränger undan människovärde och trasar sönder frid och fred. Svenska kyrkan behöver därför dra sitt strå till stacken och bidra med etiska reflektioner och teologiska perspektiv kring militära insatser, krig och konflikt. Detta behov accelererar mot bakgrund av det stundande NATO medlemskapet som kan innebära att svensk trupp och militära självårdare deltar i helt nya konflikter. Ett

medlemskap aktualiserar helt enkla nya etiska och teologiska implikationer för Svenska kyrkan när kyrkan, genom sina militära självårdare, fortsätter att vara närvarande på krigens slagfält runt om i världen.

JAN GRIMELL

Postdoktorforskare på sociologiska institutionen, Uppsala universitet

Aktuell med postdoktorprojektet Veteranhälsans Limbo <https://www.soc.uu.se/forskning/forskargrupper/valfard/vard-och-social-omsorg/fordjupad-forstaelse-for-veteranhalsans-limbo/>

Referenser

1. Jan Grimell, *Uniformer, identiteter och militära självårdare: En intervjustudie om prästers erfarenheter av institutions-självård i Försvarsmakten*, Skellefteå: Artos 2021.
2. Edward Bailey, The implicit religion of contemporary society: Some studies and reflections, *Social Compass*, 37(4), 1990, 483–497
3. Kenneth Pargament, The sacred character of community life, *American Journal of Community Psychology*, 41, 2008, 22–34.
4. Meredith McGuire, *Lived religion: Faith and practice in everyday life*, New York: Oxford University Press 2008.
5. Jonathan Shay, *Achilles in Vietnam: Combat trauma and the undoing of character*, New York: Scribner 2003.
6. Brett Litz, Nathan Stein, Eileen Delaney, Leslie Lebowitz, William Nash, Caroline Silva, Shira Maguen, Moral injury and moral repair in war veterans: A preliminary model and intervention strategy, *Clinical Psychology Review*, 29(8), 2009, 695–706.
7. Hazel Atuel, Nicholas Barr, Edgar Jones, Niel Greenberg, Victoria Williamson, Matthew Schumacher, Eric Vermetten, Rakesh Jetly, Carl Castro, Understanding moral injury from a character domain perspective, *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology*, 41(3), 155–173.
8. Jan Grimell, *De osynliga krigarna i fredssamhället: En intervjustudie om svenska utlandsveteraners liv med PTSD, moraliska skador och militära identiteter*, Skellefteå: Artos 2021.

Välkommen kritisk samhällsforskning

Varför är de sociala problemen och det sociala arbetets dåliga effekter så svåra att råda bot på? Den frågan ställer Claes Levin, legitimerad psykolog, filosofie doktor i socialt arbete och tidigare prefekt vid Socialhögskolan i Lund i boken *I god tro. Omsorg och grymhet i samhällets barnavård* (2021). Boken är en akademisk undersökning som också lämpar sig som kurslitteratur på utbildningar inom socialt arbete, diakoni och teologi.

Socialt arbete som vetenskapligt område och praktik är historiskt sett en relativt ny företeelse. De första socialinstituten i Sverige, Lund och Göteborg, tillkom på 1920-talet och den första professorn i socialt arbete tillsattes 1979. Under 1900-talet har det sociala arbetet, genom bland annat barn- och ungdomsvård, missbruksvård och arbete med ekonomisk hjälp, varit en viktig kugge i det svenska välfärdssamhällets maskineri. Den övergripande socialpolitiska utgångspunkten har varit att det goda samhället kan förverkligas med hjälp av sociala reformer. Många av de genomförda reformerna som folkpension, semester, barnbidrag och kraftigt subventionerad sjukvård har kommit hela befolkningen till godo. Detta samtidigt som det har bedrivits ett omfattande och strategiskt arbete med människor som av olika anledningar har hamnat utanför eller haft svårt att anpassa sig till samhällets gemenskap och ordningar. Det är framför allt dessa människor som har varit och är föremål för det sociala arbetets praktiker.

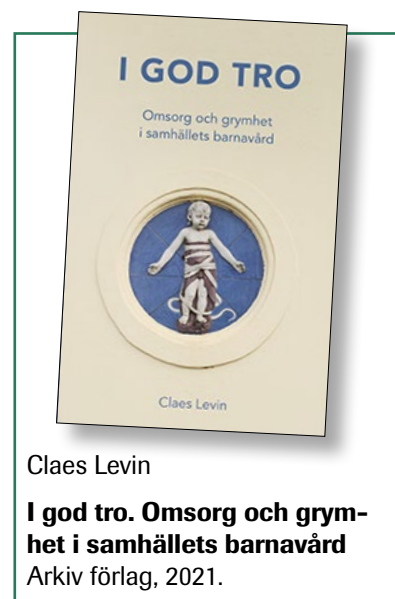
Claes Levin fokuserar på orsakerna till barn- och ungdomsvårdens misslyckande. Boken är upplagd som en övergripande idé- och socialhistorisk analys. Slutsatserna träffar brett och kan förstås som giltiga för socialt arbete i allmänhet. Levin tar utgångspunkt i klassiska teoretiker som Mi-

chel Foucault (1926–1984) och Emile Durkheim (1858–1917) men också i samtida svenska forskare, som filosofen Jonna Bornemark (f. 1973), sociologen Johan Asplund (1937–2018) och Ruth Wächter (1921–2020), hedersdoktor vid samhällsvetenskapliga fakulteten i Lund. Ett eget avsnitt i boken ägnas åt religionens betydelse i framväxten av välfärdssamhällen.

I boken beskrivs hur ett omfattande socialt arbete med barn- och unga vuxit fram sedan 1900-talets början. En ny lag antagen 1902 fastslog, bland annat, att unga män och kvinnor som hade begått brott, i stället för att dömas till fängelse, kunde dömas till tvångssuppföstran. Den första sådana uppföstringsanstalten för unga pojkar var Bona utanför Motala, grundad 1905 och motsvarande för unga flickor var Viebäckshemmen i Småland, grundad 1902. Sedan dess har olika typer av institutioner och vårdformer för barn och ungdomar utvecklats med olika rubriceringar och regleringar och organiserats på olika sätt.

Vårdideologi och metoder har förändrats. Detta är inte ett centralt tema i boken – men det har belysts i tidigare forskning – och är viktig kunskap för förståelsen av det sociala arbetets historia i det svenska välfärdssamhället. Vid mitten av 1900-talet, fastslogs att barn- och ungdomsvården inte skulle bygga på kristna värderingar, utan på vetenskap och beprövad erfarenhet. Detta mot bakgrund av de moderna beteendevetenskapernas genombrott liksom en politisk vilja att göra borskilnad mellan människovårdande och rent kyrkliga angelägenheter. Många av de anstalter med kristen huvudman, som på offentligt uppdrag utfört vård, fick sina statsanslag indragna. Ett exempel på detta var Viebäckshemmen i Småland som haft Diakonissanstalten i Stockholm som huvudman. Inte bara tvångsvården överfördes till offentlig regi utan även den mångfald av barnhem som haft en enskild stiftelse eller organisation som huvudman.¹

I dag bedrivs barn och ungdomsvård på olika sätt. Vid de av kommu-

Claes Levin

I god tro. Omsorg och grymhet i samhällets barnavård
Arkiv förlag, 2021.

nerna eller privat drivna Hem för vård och boende (HVB-hem) ges behandling, omvårdnad, stöd och fosteran. En särskild typ av HVB-hem är de som drivs av statens institutionsstyrelse (SIS) och som har särskilda befogenheter till tvångsmedel. Trots samhällets över hundraåriga erfarenhet av arbete med barn och unga som har problem visar forskningen på bristande resultat. Författaren ger flera exempel på detta. En undersökning från 1997 visar att vid Råby ungdomshem, under perioden 1982–1994, var brottsligheten för 70 % av de intagna oförändrad eller förvärrad efter vistelsen och fortsatte efteråt. 55 % av ungdomarna missbrukade droger både före och efter placeringen. Nästan 15 % började missbruka under vistelsen och fortsatte efteråt.² År 2020 publicerade Inspektionen för vård och omsorg (IVO) en analys av tillsynsresultat inom den sociala barn- och ungdomsvården som visar att det finns omfattande brister i kommunernas handläggning av ärenden som rör barn och unga.³

Ett grundläggande problem för det sociala arbetet, menar Claes Lewin, är att det ofta sker på samhällets villkor, behovet att skydda samhällskroppen från avvikande beteenden, snarare än omsorg om den enskilde individens behov. Vården i dag är mer samhällsvård än barn- och ungdomsvård. Skälet till att en ineffektiv socialtjänst kan upprätthållas är att så länge det

ser ut som att den gör det som ska göras, legitimerar den normer som håller samhället samman, oavsett om de som är föremål för omsorgerna blir hjälpta eller inte. En slutsats i foucaultiansk anda är att det som på ytan kan beskrivas och förklaras som omsorg ofta i själva verket handlar om att upprätthålla en hegemonisk och normativ maktordning. Denna kritiska förståelse tillämpas också, i ett historiskt perspektiv, på kyrkans omsorg om behovande.

Boken har en konstruktiv ansats. Det är tydligt att författaren ser det som både önskvärt och möjligt att utveckla ett socialt arbete som i högre grad än i dag utgår från individens behov och kunskap om vad som är verkligt verksamt i behandlingsarbetet. För att detta ska kunna ske måste arbetet i betydligt högre grad än i dag utgå från forskning och vad vi faktiskt vet. Dolda ideologiska förutsättningar och kontrollmekanismer måste synliggöras:

Dagens sammanblandning i dolda och ideologiska former gynnar ingen – varken samhällets kontroll – eller de barn, ungdomar och föräldrar som är i behov av samhällets hjälp. Socialtjänsten behöver främst inte fler socialsekreterare, utan socionomer och socialarbetare som kan bedriva ett etiskt, informerat och kunskapsbaserat arbete.⁴

Den idéhistoriska analysen sträcker sig från antiken fram till i dag. Den är grundlig och intresseväckande. Ett viktigt skede i utvecklingen infaller i samband med modernitetens genombrott, då kroppsstraff i hög grad börjar ersättas av andra korrigerande metoder som avskiljning (fängelse) och uppfostran.

Kristendomens och kyrkans betydelse för det sociala arbetets framväxt beskrivs förtjänstfullt. Levin visar på hur olika kristna tankefigurer har förts vidare in i välfärdssamhället – men där fräntagits sin religiösa språkdräkt. En sådan tankefigur är föreställningen om den jordiska kallelsen, som i Sverige sedan reformationen på 1500-talet har haft stor betydelse för synen på samhället och

människans uppgift i det. Enligt den lutherska teologin är människans relation till Gud tvåfaldig. I evangeliet, genom ord och sakrament, får hon ta emot nåden utan motprestation. Genom livet i samhället, däremot, i den jordiska kallelsen, ska hon tjäna medmänniskan i de borgerliga ordningarna. Att utföra sina mänskliga plikter, ger inte förtjänst vad gäller frälsningen, däremot är de påbjudna av Gud. Levin argumenterar för att tanken på samhället som den huvudsakliga arenan (till skillnad från kyrkan och familjen) för korrigerande och hjälpanse insatser har varit en drivkraft i utvecklingen av den svenska välfärdsstaten. Ytterligare en intressant aspekt är hur man kan förstå det som att den moraliserande och normsättande makt som prästen hade i enhetssamhället, i takt med sekulariseringen, i välfärdssamhället ersatts av psykologer, socialarbetare, läkare och terapeuter. Yrkesgrupper som innehar en ”mjuk makt”, det Michel Foucault benämner ”herdemakt”, som upprätthållare av den ideologiska hegemonin.

I god tro: Omsorg och grymhet i samhällets barnavård är en rik bok. För den som känner oro för att den kritiska forskningen om samhället och dess institutioner alltmer kommer i skymundan till förmån för en forskning som tjänar den rådande samhällsideologin, är detta en varmt välkommen bok. De grundliga resonemangen om religionens roll som drivkraft i den historiska utvecklingen är viktiga och här finns potential till fortsatta och fördjupade forskningsprojekt. Exempelvis resonerar Levin inte kring väckelsekristendomens roll för utvecklingen av mjuka maktmetoder inom pedagogik, socialpedagogik och socialt arbete. Det sociala arbetet inom densamma utvecklades i Halle i Tyskland under August Hermann Franckes ledning i början av 1700-talet under parollen ”världens förändring genom människors förändring”. Inom väckelsekristendomen finns ett fokus på det socialas betydelse för individuell förändring, en förändring som i många

av dess sammanhang (som hos Francke) syftar till samhällsförändring i enlighet med de egna hegemoniska idealen om sann kristendom.⁵ Denna typ av frågor har potential att forskas vidare om.

En kritisk och normativ fråga som kan ställas till boken är i vilken grad individens behov har prioritet framför samhällets. Kommer det inte alltid att finnas personer, inklusive barn och ungdomar, som avviker på ett sätt som gör att samhället behöver ingripa för att skydda sig själv? Boken saknar resonemang om en sådan eventuellt legitim maktutövning som sker på individens bekostnad.

I god tro hade vunnit på en något mer koncentrerad framställning inte minst vad gäller teoretiska perspektiv. Inom samhällsvetenskapen finns ibland en tendens att falla tillbaka på teorier på ett sätt som gör att man inte ser skogen för alla träden. En sammanfattning där trådarna, på ett annat sätt än vad som nu är fallet, knyts samman hade varit på plats. Det är heller inte helt tydligt i vilken grad analysen är menad att omfatta andra praktiker inom det sociala arbetet än barn- och ungdomsvården. Denna vaghet kan förstås som en konsekvens av det uppslagsrika men inte alltid helt fullföljda teoretiska perspektivet. Att författaren är intresserad av bristande effekter i socialt arbete generellt framgår emellertid tydligt:

Missbruksvården har svårt att göra människor nyktra och drogfria och svårt att ge den hjälp som missbrukare behöver och efterfrågar. Bostadslöshet och hemlöshet borde gå att lösa praktiskt och ekonomiskt, men tycks inte så lätt att lösa politiskt. Andra delar av välfärdssamhället tycks ständigt upptagna av administrativa rutiner, redovisningssystem och utvärderingssystem som hindrar det egentliga arbetet. Den arbetsordningen tycks vara svår att förändra.⁶

Även om man kan ha mindre randmärkningar vad gäller upplägg och resonemang har boken många förtjänster. Titeln är talande och pregnant, för visst är det så att många

sociala praktiker inte är vad de utgör sig för eller säger sig vara. Det kritiska anslaget är välgörande. Som kurslitteratur kommer den att göra nytta. Den aktualiserar och belyser angelägna och svåra frågor om makt, mänsklig gemenskap och omsorg om människors väl. Den ställer viktiga frågor i ett samhälle som i allt högre grad tycks präglas av instrumentalism. Motsatsen till det som den tyska filosofen Emanuel Kant (1724–1804) i en variant av det kategoriska imperativet uttryckte på följande sätt: ”Handla så att du aldrig behandlar någon människa bara som ett medel utan alltid som ett mål”. *I god tro. Omsorg och grymhet i samhällets barnavård* är ett exempel på forskning som kritiskt granskar förgivettagna institutioner och tillämpade praktiker. Den

kan läsas som ett debattinlägg i en tid där människor blivit alltmer vana vid att också betrakta andra människor som just medel, också utanför det sociala arbetets praktiker.

ELISABETH CHRISTIANSSON

Teol dr, lektor
Marie Cederschiöld högskola

Referenser

Christiansson, Elisabeth. ”Diakoni utopi och genus”. I Elisabeth Christiansson & Stig Linde (red). *Kan barmhärtigheten institutionaliseras?* Skellefteå: Artos, 2019.

Gawthrop, Richard L. ”Against corruption in all the estates: An early eighteenth-century Pietist vision for universal reform through education”. I Ute Lotz-Heumann (edit). *A sourcebook of early modern european history. Life, death and everything in between.*

New York: Routledge, 2019.

IVO. *Sociala barn- och ungdomsvården. Slutredovisning av uppdrag att genomföra analyser av tillsynens resultat inom den sociala barn- och ungdomsvården. S2019/01922/FST, 2020.*

Levin, Claes. *Ungdomar i tvångsvård. Råbyundersökning 94.* Stockholm: Statens institutionsstyrelse, FoU-enheten, 1997.

Levin, Claes. *I god tro. Omsorg och grymhet i samhällets barnavård.* Lund: Arkiv förlag, 2021.

Noter

1. Se till exempel Christiansson 2019
2. Levin 1997
3. IVO 2020
4. Levin 2021, s 224
5. Se till exempel Christiansson 2019, Gawthrop 2019
6. Levin 2021, s. 13

Spretig men viktig antologi

Frånsett Göran Larssons och Jesper Svartviks författarskap finns det få böcker om judisk-kristna relationer på svenska. Boken *Förskjutningar* är därför ett välkommet tillskott till genren. Antologin är en spretig genre och det är väl knappt hälften av bidragen som lever upp till undertiteln ”Avgörande skiften i relationen mellan judar och kristna” – men alla texterna är läsvärda.

De texter som korresponderar bäst med titeln är skrivna av två framstående judiska dialogprofiler från Israel: Deborah Weissman och Alon Goshen-Gottstein. Weissman går igenom dialogens utveckling från Andra Vatikankonciliet banbrytande dokument *Nostra aetate* och de olika responser – och brist på respons – det fått på judiskt håll. Hon landar i ett resonemang om att det kanske är fel att

förvänta sig en judisk respons i form av ”uttalanden” (även om det finns sådana), dels p g a att det inte finns några judiska motsvarigheter till exempelvis katolska kyrkans hierarki och dels p g a att det judiska sättet att svara snarare är att studera och kommentera texter samt att det som har hänt de senaste decennierna är att judar har tagit sig an Nya Testamentet och den kristna traditionen.

Weissman tar också upp svårigheterna med att få till stånd en ömsesidig judisk-kristen dialog. Det temat återkommer i Alon Goshen-Gottsteins bidrag som ställer frågan om det finns ett särskilt förhållande mellan kristendom och judendom. Det är främst kristna som menar att det förhåller sig så, medan judar ställer sig mer skeptiska. Det är inte givet att det finns en sådan särskild relation, utan den är något som konstruerats genom dialogen, skriver Goshen-Gottstein.

Obalansen mellan judar och kristna framskyntar i många av texterna. Å ena sidan maktobalansen, en förföljd minoritet som inte vågar lita på majoriteten som genom århundradena varit lierad med den världsliga makten,

Tord Fornberg och
Göran Larsson (red).

Förskjutningar. Avgörande skiften i relationen mellan judar och kristna.

Norma 2022, 209 s.

å andra sidan det starka intresset för dialog och att lära känna den andre från (visst) kristet håll och det svala intresset från judiskt. Kanske hade boken kunnat bli mer angelägen och sammanhållen om man låtit detta bli ett mer uttalat tema?

Två av de svenska bidragen anknyter också tydligt till förskjutningstemat: Gunnel Borgegårds, som på ett personligt sätt tecknar Samarbetsrådets för judar och kristna historia

med utblickar till det internationella perspektivet med paraplyorganisationen International Council of Christians and Jews och Jesper Svartviks, som ger ett porträtt av en nyckelperson i sammanhanget, Krister Stendahl, och hans teologiska utveckling.

I Borgegårds bidrag slås jag av vilken viktig roll biskoparna i Stockholm, Ingmar Ström, Lars Carlzon och Krister Stendahl, spelade som initiativtagare och understödjare av Samarbetsrådets arbete och som ordföranden i rådet. Även överrabbin Morton Narrowe och katolske biskopen William Kenney har innehaft ordförandeposten. Idag finns inte samma engagemang från religiösa ledare och Samarbetsrådet, en gång en pionjärorganisation på det interreligiösa området, behöver finna sin plats bland de många interreligiösa organisationerna.

I Svartviks text om Stendahl fäste jag mig särskilt vid förskjutningen "från det Egna till den Andre". Stendahls första forskningsintresse, Qumrantexterna, var uttryck för ett behov av att förstå sin egen tradition genom en med Jesus samtida judisk tradition. När han senare fokuserade på Paulus var det ett uttryck för att han efter att ha lärt känna levande judendom ville veta mer om juden Paulus självförståelse. Stendahl skrev "jag var formad av en tradition där teologins och skriftens judar var pjäser i ett kristet teologiskt spel" – och jag funderar på om inte det fortfarande gäller för en del kristna som är engagerade i dialogen idag. Är syftet egentligen att komma närmare (den historiske) Jesus än att komma närmare nu levande judar? Det är en annan smärtpunkt som kunde ha artikulats tydligare.

De övriga texterna är snarare frukter av den förskjutning som ägt rum än en redogörelse för den. Susannah Heschel ger en historisk bakgrund till utvecklingen efter andra världskriget då hon ställer frågan "varför kristen teologi dras till rasism" utifrån de tyska kyrkornas agerande i Nazityskland. Hon hävdar att Bekännelsekyrkan i grunden hade samma syn på judendomen som Deutsche Christen,

men diskuterar det enbart i en fotnot – jag hade gärna velat läsa mer om det.

Göran Larsson skriver om de två högtider som förenar, men också åtskiljer judendom och kristendom: pesach/påsk och shavuot/pingst. Inte minst det bortglömda sambandet mellan pingst och shavuot är intressant. Kanske kan vi en dag i en reviderad evangeliebok få läsa om eldsågarna som åtföljde Lagens givande på Sinai i 2 Mos 20:18?

Flera bidrag handlar om Bibeln – eller snarare den samling av böcker som vi gett det namnet. Nathalie Lantz diskuterar vikten av att vi förstår att vi menar olika saker med begreppet Bibeln, beroende på dels om vi är judar eller kristna och dels vilken översättning och tradition vi håller oss till.

Tord Fornberg gör en översikt över den nya förståelsen av vad begreppet "lagen" står för hos Paulus, där det kunde varit intressant med en diskussion om vilket skifte denna innebär för luthersk självförståelse. Morton Narrowe skriver om judisk hermeneutik med "öga för öga och tand för tand" som exempel – en text som fortfarande misstolkas, kanske inte så mycket i kristna som i sekulära sammanhang. En intressant förskjutning är hur gamla antijudiska bibeltolkningar i kristen tradition nu har blivit allmångods i en sekulär diskurs inte minst på kultursidorna, något som Nathalie Lantz tar upp och som kunde fått ett eget kapitel.

Ophir Yarden tar upp en fråga som förbryllar många: vad är egentligen judendom - religion, nation eller folk? Hur kan man säga sig tillhöra en religion utan att vara religiös? Yarden gör en historisk exposé där det mest intressanta kanske är hur judar under 1800-talet försökte "normalisera" judendomen till att bli en religion på samma sätt som kristendomen. Ännu in på min skoltid på 1960- och 70-talen fick vi lära oss att det hette "mosaiska trosbekännare", och i våra grannländer heter ännu de judiska församlingarna "mosaiska trossamfund". Bakgrunden till detta är hur

antisemitismen gjorde jude till ett skällsord – men idag kan vi se en form av "reclaiming" av ordet.

Sionismen och Staten Israels tillkomst innebar en viktig förskjutning i synen på judisk identitet. Sionismen var, påpekar Yarden, en sekulär ideologi, och pionjärerna som flyttade till Palestina mellan världskriget ville bli "nya judar" som befriat sig från diasporans judiska identitet. Med tiden har traditionellt observanta judar flyttat till Israel, och vitt skilda uppfattningar om vad det är att vara jude finns nu i den judiska stat där man inte heller är ense om vad judisk betyder i det sammanhanget.

Frågan om Israel och sionismen har inneburit ett skifte som hade varit värt ett eget kapitel i denna antologi. Det är ju något som har försvårat den judisk-kristna dialogen. Jag förstår att redaktörerna dragit sig för att röra i detta getingbo, men i en bok som vill ta upp "avgörande skiften" i judisk-kristna relationer är det en svaghet.

Slutligen har Hedvig Larsson skrivit en tänkvärd text med en missvisande rubrik: "Att undervisa om judendom i en svensk kontext". I rubriken fattas ordet "mångkulturell" – för det Larsson beskriver är hur hon tar sig an uppgiften att undervisa om judendom på en folkhögskola där en stor del av eleverna har invandrarbakgrund. Texten hade vunnit på att ha ett ännu tydligare fokus på den förskjutning det innebär att en del av befolkningen idag kommer från länder där antisemitismen inte utmanats på samma sätt som i Europa.

Trots vissa kritiska synpunkter vill jag rekommendera denna bok, som förmedlar väsentlig kunskap och introducerar viktiga teman i judisk-kristna relationer för en svensk publik.

HELENE EGNELL

Hur förstå diakoni?

Det är alltid glädjande att ta del av en ny publikation om diakoni – ämnet är alltså för lite behandlat i proportion till den omfattande kyrkliga aktivitet som diakoni idag utgör och det stora intresset för diakoni på stifts- och församlingsnivå. Kjell Nordstokkes *Diakoni – evangeliet i handling* (Verbum 2021) är ett välkommet bidrag. Författaren är teolog och professor i diakoni vid VID vitenskapelige høgskole i Oslo. I över tre decennier har ett antal teologiska och visionära skrifter om diakonins teologi och praxis flutit ur hans penna; han har borrar sig inåt mot den bibliska grunden, men har också öppnat diakonibegreppet mot frågor om kyrkans uppdrag i samhället.

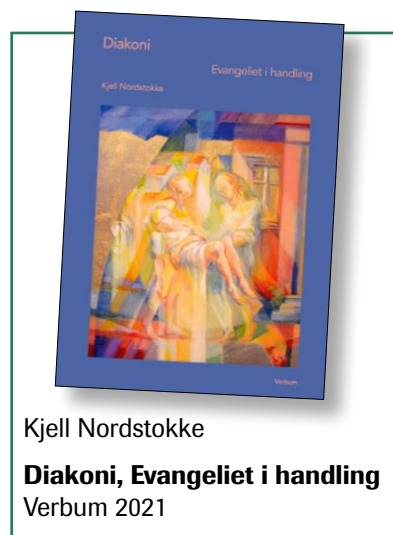
Nordstokkes nya bok är ett förtjänstfullt försök att bidra till en förståelse av diakoni idag, i det obestämda landskap som breder ut sig efter institutionsdiakonins era. Resonemangen utvecklas eftertänksamt, utan pekpinnar, med många frågor lämnade öppna, men utan att tappa konturerna. Boken speglar naturligtvis författarens egen hållning till diakoni, men den väger tungt – de kompetenta rösterna om ämnet är idag få, och många avgörande frågeställningar är förvånansvärt öppna.

Nordstokke inleder sin bok med att referera berättelsen i Apostlagärningarna om hur församlingen i Antiokia samlar in understöd till kristna i Judeen inför en befarad hungersnöd. Att diakoni-begreppet används om detta understöd signalerar, menar Nordstokke, att det rör sig om mer än ett tillfälligt och spontant agerande; det tyder på ett uppdrag grundat i församlingens tro och kallelse till tjänst (s 12). Med ”diakoni” sålunda etablerat som ett begrepp kan Nordstokke dra slutsatser av de ställen där den nytestamentliga texten använder diakoniordet, det gäller exempelvis några refererade kvinnors verksamhet (s 59). Som läsare

undrar jag: vad hade gått förlorat om dessa insatser inte beskrivits med ett ”diakonibegrepp” utan bara som ett utförande av uppgifter eller uppdrag i församlingen? Och var hittar vi det särskilda teologiska innehåll som nu i stället tillskrivs kvinnornas ”diakonia”? Och vidare: vad skulle det teologiskt betyda om Antiokiaförsamlingens insamling faktiskt var ett spontant uttryck för kärlek, kanske efter Jesus eget föredöme att ”inte låta vänstra handen veta vad den högra gör”? Om diakoni är ett fastlagt begrepp i Nya testamentet, då vet den vänstra handen mycket väl vad den högra gör.

Är diakoni alls ett begrepp? Många läsare av Nya testamentet har noterat den sparsamma användning av definierade föreställningar, en frånvaro av begreppslikhet till förmån för berättelsen. Den som går till Nya testamentet för att få veta exempelvis vad kristen tro är möts av bildspråk och illustrerande episoder som alls inte samlar sig behändigt under ett enskilt begrepp. Detsamma gäller det återkommande uttrycket Guds rike/himmelriket - det är ingen tillfällighet att Jesus kastar ljus över detta och så mycket annat med hjälp av liknelser.

Senare i boken noterar Nordstokke att Lukasevangeliet har en särskild blick för det som vi läsare uppfattar som diakonala teman (s 62). Detta är ett annorlunda grepp, och skillnaden hade kunnat tydliggöras: Å ena sidan kan vi tänka oss att ”diakoni” finns som ett teologiskt begrepp hos Nya testamentets författare (och kanske också hos människorna i berättelsen, t. ex. församlingen i Antiokia), så att vi deduktivt kan härleda Nya testamentets förståelse av ”diakoni” ur texten? Å andra sidan kan vi tänka oss att vi bibelläsare som söker förutsättningslöst i Nya testamentet, och är beredda att ta det vi får, och det vi finner på temat omsorg för medmänniskan benämner vi... ja, vi kan ju välja rätt fritt, men varför inte ”diakoni”? Det första (deduktiva) tillvägagångssättet bjuder oss att leta upp de grekiska diakoniorden bakom texten, och dra teologiska slutsatser. Det andra (induktiva) förfarings sättet tonar ner betydelsen av diakoniorden och tar fasta på

Kjell Nordstokke

Diakoni, Evangeliet i handling
Verbum 2021

allt som Nya testamentet har att säga om – ja, om vad då? Svarar vi ”diakoni” så har vi hamnat i en cirkel. Svaret måste vara öppet: vi läser bibeltexten, noterar starka imperativ till omsorg och medmänsklighet, allt färgat av Jesus förhållningssätt, och vi låter detta samlas till en kristen livshållning i förhållande till behövande människor. Talar vi engelska så kallar vi den kanske *social action*, eller *social ministry*, om vi inte föredrar *caritas*; men nu talar vi svenska och då kan *diakoni* passa bra, med tanke på vår historia.

Men var landar vi om vi på detta öppna (induktiva) sätt väljer att kasta ut trålen i Nya testamentet på jakt efter temat omsorg och medmänsklighet? Vi hanterar nu ett omfattande bibelmaterial på detta tema. Vi urskiljer ett fokus på medmänniskan, men insatt i en berättelse med många bottnar – Nya testamentets hela berättelse om det nya livet i Kristus. Nordstokke rör sig i denna vida terräng, boken omfattar det mesta som kan sägas ingå i en kristen livshållning. Det är talande: den som idag vill skriva om diakoni utan att begränsa sig till institutionsdiakonins skarpskurna förståelse måste hantera hela det komplexa bibliska sammanhanget på temat medmänniskan. Nordstokke har skrivit nästan en komplett troslära, och gjort det bra – bibliska teman avhandlas initierat och pedagogiskt, reflexionen har en attraktiv underton av visionär berättelse, överblicken är suverän, och även om naturligtvis författaren själv står för urval och perspektiv så finns det en respekt för bibeltextens egen

röst. Den får tala också i svåra och för läsaren kanske utmanande frågor om "den nya lydningen", "lärjungaskapet", om att "försaka allt för Guds rike". Men boken är också – i gott sällskap med exempelvis Dietrich Bonhoeffers *Efterföljelse* – en ögonöppnare för den som föreställt sig att den etiska apellen i kristen teologi inte bara har underordnats nåden och friheten, utan är tillbakatryckt såsom en med nåden oförenlig materia och verksam endast som psykologisk insiktsgivare om otillräcklighet och behovet av förlåtelse ("tuktomästare till Kristus" på gammal luthersk svenska).

Ett kanske inte så spektakulärt avsnitt i boken förtjänar att uppmärksammas: beskrivningen av norsk diakonidebatt under 1900-talet. Den typen av "torr historieskrivning" lockar inte alltid författare, men diakonidebattens olika historiska positioner, pedagogiskt presenterade i sitt sammanhang, är ytterst värdefull materia för den som vill förstå diakonins villkor i dagens kyrka. I vår samtida reflexion står vi på andras axlar.

Urskiljandet av "diakoni" i bokens brett upplagda bibelteologi sker i första hand genom att författaren stannar upp där det bakom den norska/svenska bibelöversättningen finns ett grekiskt diakoniord. Det kan vara värt att kommentera detta förfaringssätt: 1800-talets diakonirörelse engagerade i första hand kvinnor i omsorgsarbete, de kom att kallas diakonissor. Från mitten av seklet används det nya ordet "diakoni" för att ge namn och biblisk legitimitet åt verksamheten. Trots att det för bibelläsande människor redan från början stod klart att diakoniorden i Nya testamentet har skiftande innebörder (vilket Nordstokke förtjänstfullt redovisar i ett appendix) och att de inte utan vidare kan buntas ihop till ett begrepp för kristen omsorg, och naturligtvis att det nypåfödda diakoniordet i alla händelser var just bara en benämning (namngivande har ju sin egen logik), så har teologer i institutionsdiakonins kölvatten gett Nya testamentets diakoniord en särställning när de sökt efter de bibliska motiven för kyrkans sociala ansvars-

tagande. Frågan om kyrkans sociala omsorg har diskuterats som en fråga om vad vissa ord betyder, ord som man väglett till av en nomenklatur som antogs av diakonirörelsen under tyskt 1800-tal. När det mot slutet av 1900-talet – och det var ju bara en tidsfråga – kom forskningsrön som bekräftade att Nya testamentets diakoniord sammantaget dåligt speglar institutionsdiakonins omsorgstänke, då började marken gunga bland tillskyndarna av en omsorgsinriktad diakoni. Andra, som ville lämna det gamla bakom sig, talade hoppfullt om ett "nytt paradigm för diakoni". Uttrycket är träffande – det är ett nytt paradigm för ett begrepp som låst sig vid diakonirörelsens val av nomenklatur. Då blir det konsekvent att anföra tolkningar av diakoniorden som evidens i en omprövning av den karitativa förståelsen av den verksamhet som en gång fick namnet diakoni.

Nordstokke sitter inte fast i dessa låsningar, hans bok vidgar perspektivet, och uppmärksamheten på de grekiska diakoniorden får – trots allt – en rimlig proportion. Boken vittnar om att Bibeln har så oerhört mycket mer att säga om omsorgen för medmänniskan, och författaren utforskar detta tema brett, insiktsfullt och med poängfulla resonemang. Det sker framför allt utifrån evangelierna och valda delar av Gamla testamentet.

Men vad händer om vi lägger institutionsdiakonins karitativa diakoniförståelse på hyllan och börjar leta förutsättningslöst efter en en medmännisklighetens och omsorgens tematik i det breda och komplexa bibelmaterialet? Då och då i kyrkans historia, särskilt tydligt under reformationen, har teologer borrarat i Nya testamentet i försök att skala av det yttre höljet av traditioner kring en viss trosuppfattning. Man sökte den essentiella teologiska kärnan. Ett exempel är synen på nattvarden under reformationen: vilka, frågade man sig, är de omistliga ingredienserna som behövs för att en handling ska räknas som Herrens heliga måltid? Kan man fira nattvard på en kärra ute i skogen, undrade Luthers lärjungar. Historien visar att kyrkan sällan nöjt sig med ett

teologiskt minimum, även om man lyckats finna det. Reformatorernas reviderade och avskalade nattvardssyn fick snabbt en ny yttre klädedräkt (i vissa fall till förväxling lik den gamla). Institutionsdiakonins handlingar hade också sin klädedräkt; de var inte bara hjälp till behövande, de uttryckte tradition och kultur, och språket var – som alltid – en del av denna kultur; diakoni var omsorg om fattiga och sjuka, utövad av individer med en särskild kallelse. Därför kunde diakonin också vara en rörelse. Nordstokke kommenterar institutionsdiakonins ibland snäva och individualiserade syn på den diakonala handlingen. Men kommer dagens diakoni, som lämnat denna period bakom sig, att kunna behålla karaktären av rörelse? Och förmågan att skapa identitet hos en verksamhet?

När diakoni uttolkas i ljuset av Nya testamentet gestaltas den med samma öppenhet och trevande osäkerhet som är ofta är ofrånkomlig inför det bibliska materialet. Vi vet helt enkelt inte hur allt ska tolkas, och det gäller kanske särskilt de teman som anknyter till omsorg och medmännisklighet. "Ingen som ser sig tillbaka, sedan han har satt sin hand till plogen, är skickad för Guds rike." (Lk 9:62). Hur ska vi förstå detta? Det blir i boken många "spänningsfält", ett exempel är just Nordstokkes utläggning av lärjungaskapets svårtolkade "försaka allt för Guds rike", som utmynnar i ett "Lukas velger å beholde spenningen i spørsmålet..." (s 57). Ja, det tycks han göra! Men vad gör det med diakonins identitet?

Ett avsnitt om "vägen från impuls till meningsfull handling" illustreras med den vanmakt många känner inför exempelvis TV-bilderna av flyktingar som tagit sig över Medelhavet, eller den villrådighet som kan drabba oss inför tiggare på gatorna. Det är en förtjänst i boken att illustrera med *svåra* exempel ur verklighetens etiska osäkerhet. En kristen livssyn kan ge en övertygelse om att varje god handling är meningsfull. Diakoni är meningsskapande. Men de refererade exemplen ställer också frågor om i vilken grad kristen tro förmår skapa etisk samsyn: två människor

(kanske diakoner) med samma vilja att uttrycka en kristen hållning kan komma fram till olika svar på samhällsfrågor. Församlingens medlemmar röstar på olika politiska partier, de skiljer sig åt i många värdefrågor. Dessa realiteter skulle kunna tillföra teologisk diskussion och samhällsdebatt till diakonin, men är det i en

sådan skepnad som diakoni ingår i församlingens identitet?

I bokens senare del kommer författaren in på frågor om diakonins relevans i ett modernt välfärdssamhälle. Skapelsetrons poäng är att kristna och andra människor kan dela värden som respekt, omtanke, medmänsklighet och social trygghet.

Den kristna "anonymitet" som följer av detta är inte någon reträtt inför en insisterande sekularitet, det är just en positivt omfattad skapelseteologi. I detta måste dagens diakoni orientera sig. Sista ordet är inte sagt.

MATS J HANSSON

Teol. dr, docent

Marie Cederschiöld högskola

I spänningsfälten mellan erfarenhet och teori, människa och fråga

Hur kan du vara med och göra din församling till en trygg plats för hbtq-personer? Det är utgångspunkten och ansatsen för denna antologi. Sjutton skribenter närmar sig inkludering från olika håll. Några gör det med teologiska resonemang och regelrätta bibelstudier. Andra gör det med personliga berättelser av att, efter våndor och tystnad, ha kommit ut i hbtq-världen. Ytterligare några delar erfarenheter av att ha bidragit till exkludering i församlingar, och ångrar det.

Det finns redan många böcker som reder ut bibeltexter och teologi i relation till hbtq-världen. Plågsamt ofta rör de sig kring synd-begreppet. Ibland med start i berättelsen om äktenskapsbryterskan. Och snart går de över till att Jesus inte var dömande. Men äntligen vill jag ändå säga om denna bok eftersom den är skriven utifrån och in i svensk frikyrklig kontext. Hur kan mångfalden speglas i de kristna gemenskaperna? Hur kan bibelordet i 1 Korintierbrevet om kroppens många delar, men samtidigt en enda kropp, ta mark i den kristna gemenskapen? Därför är det med nyfiken spänning som jag läser vidare efter redaktionsgruppens förord och en välbehövlig hbtq-ordlista.

Min nyfikna spänning går upp och ner. Upp när det är hbtq-personer som skriver om sin kamp och ner

när teologer och pastorer reflekterar över bibeltexter och teologi. Det senare blir ofta till en problematisering som handlar mer om teorier än om människor. Och mycket av detta är, som sagt, redan skrivet. Jag skulle önska mer av jag-vill-gå-ett-par-mil-i-den-andres-skor när heterosexuella teologer skriver. För då skulle människan lysa fram också bland dem.

När Anton Lundholm beskriver hur han kom ut som homosexuell i en frikyrklig miljö är hans upplevelse fortfarande förvirrande. Han säger: "Det är som en till hälften hopskruvad IKEA-möbel, där något som liknar konturerna av den färdiga produkten skramlar omkring i huvudet tillsammans med ett antal lösa delar utan tydligt sammanhang". Eller när Emanuel Johansson i sin berättelse om att vara trans säger: "Jag vill berätta hur det är att vara trans på riktigt, att det är riktiga människoliv det handlar om. Jag är ingen fråga!". Det hade varit viktigt om teologerna tog tag i sådana bekännelser och reflekterade; borrhade djupt i berättelserna och gått till bibelorden med dem. Då hade det blivit mer kött och mindre ord.

Mycket i boken känns som många gånger redan skrivet. Styrkan med boken är ändå att den så tydligt riktar sig till kristna gemenskaper där alla inte är övertygade om att hbtq-personer är fullvärdiga människor. Om samtal kring de olika kapitlen i boken kan lösa det, då är det en viktig bok. Och kanske kan samtalen leda till att allt handlar om människor. Eller som Sofia Devall uttrycker det: "Vad finns det att säga om att vara trans och kristen? Behöver vi säga något alls om det egentligen? Det borde räcka med att konstatera att människan är skapad

Lina Mattebo (red.).

En enda kropp. Vägar till en HBTQ-inkluderande församling. Antologi. Argument Förlag 2022. 246 sidor.

till Guds avbild och att vi i den kristna gemenskapen inte längre är jude eller grek, slav eller fri, man eller kvinna." Joel Halldorf får skriva bokens Efterord. Han konstaterar: "Det räcker inte med att kyrkan 'accepterar' eller 'tolererar' hbtq-personer, utan hon måste inse att hon behöver dem. Hbtq-personer är en gåva till kyrkan. Om de inte får plats i gemenskapen, då saknas något för att kyrkans kropp ska vara hel." Det är den sista meningen i boken.

Det rävs dock mer än att se hbtq-personer som en gåva i församlingarna. Det krävs upprättelse, försoning och mycket fantasi för att bibeltolkningen inte ska stanna vid att vi älskar syndaren, men inte synden. Det krävs att både tystnaden och alla orden slöjas av. Det krävs att människosyn går före bibelsyn. Det krävs att vi inte betraktar någon enda människa som en svår fråga och inte ens som en fråga. Först då kan vi tala om inkludering.

EVA BRUNNE

biskop emerita

Femtonde söndagen efter trefaldighet

Ett enda bröd, en enda mänsklighet

Jag ser honom komma emot mig när jag hastar mot kyrkan. "Jag har inga pengar!" Jag visste redan när jag såg honom komma att han skulle säga det och jag blir varse att jag redan slutit mitt ansikte och knutit mina händer. Jag är redo för en konfrontation för jag kan ju inte ge honom något. Men han vill inte ha något av mig utan frågar: "kan jag tända ett ljus ändå?" Han vill nämligen be denne man, precis som jag. Jag ler samtidigt som jag blir skamset är medveten om hur jag förberett mig för vårt möte: "Självklart kan du det! Låt oss be tillsammans!" Jag betalar hans ljus och vi ber som syskon, sida vid sida.

Det är så ofta vi känner oss tvingade att säga nej till människor som behöver oss och vår hjälp. Dessa nej behöver vi rusta oss för att säga så länge vårt hjärta är öppet mot den andre och vi kan känna igen oss själva i honom. Att säga nej och upprätthålla gränser blir nämligen enklare ju längre distans och större olikhet det är mellan oss och den andre. En distans kanske på grund av en roll den andre tillskrivs: han är en kund, en främling, en gåpåare, en utsugare, en annan. Nej, det du önskar och behöver kan jag - eller vill jag - inte ge. Nej, för det är emot våra regler, lagar, förordningar och tidigare beslut, lojaliteter, förnuft. Nej, för att vi inte har tillräckligt. Nej, för vi måste tänka på oss själva. Nej, för att du är inte som vi.

I den gammaltestamentliga texten denna söndag möter en kvinna Elia, en profet som ber henne om bröd. Hon har alldeles lite för att ge och har andra lojaliteter. Han säger ändå: gå och gör en kaka bröd till mig och jag lovar dig att dina förråd aldrig skall sina. Hon gör det men är det på

grund av löftet han ger eller för att han behöver det? Oavsett: hennes förråd sinar inte. Om bara så vore, tänker realisten i mig, som gång på gång på gång mött människor som gett så mycket och känner sig helt tömda. Inte sällan ledsna och bittra på Gud eller andra. Tänk jag gav allt och vad fick jag för det? Distansskapande känslor rasar. Aldrig igen skall jag ge till den som bara tar och inte ger tillbaka. Är det alltid så att vi någonstans djupt inom oss ger för att få?

Kanske rasade de distansskapande känslorna också i den fornkyrkans egendomsgemenskap vi möter i episteltextern. "Ingen av dem betraktade något av det de ägde som sitt. Allt lade de för apostlarnas fötter och det delades ut åt var och en efter behov." En så vacker bild. Men i realiteten då? När misstankens frö börjat spira precis som i Edens lustgård en gång: tänk om någon undanhåller mig något? Tänk om jag ger mer än någon annan? Tänk om jag får mindre! Tänk om den som fördelar inte är god och inte har mig i åtanke. Splittringen blir snart ett faktum och det delande och den gästfrihet som skall känneteckna gemenskapen runt världens frälsare blir allt svårare i takt med att den ökar. Vi och dem. Ständigt detta.

Vi lever i en tid när vi behöver bli bättre på att dela med oss och ge till andra också utan egna fördelar. Klimatförändringar, flyktingströmmar, ökad osäkerhet, fattigdom. En syn på ägande och vi och dem som helt enkelt måste förändras. Har vi som kyrka något att tillföra? Kan vi åläggas att vara annorlunda? Vara en motkultur mot ett samhälle som legitimerar gränser och nej mot behövande? Kan vi vara medmänniskor som ger utan egna fördelar och igenkänning i en tid när samtliga partier lovar att ingen av oss skall behöva uppge något av vårt för att bjuda någon annan till det goda?

Kontrasten mot Jesus sätt att ge är uppenbar. För självklart kände han inte att hans ok var skonsamt och hans börda lätt när han bar sitt kors till Golgata! När spikarna krossade hans ben och slet sönder hans senor,

Tema: Ett är nödvändigt

2:a årgångens texter

1 Kung 17:8-16

Apg 4:32-35

Matt 11:28-30

Ps 123

Kyrkoåret: söndagarna efter trefaldighet firas med grön liturgisk färg

hud och när dem som han gav allt för hänade, slog, och stack.

Betänk också Jesus i Getsamane, hans sista frestelse där. Rädslan han känner inför den lidandes bägare han skall tömma. Hans tvekan för han vet att hans förråd kommer tömmas och ingen mjölk och honung kommer fyllas på när han gör sitt offer - sitt delande med främlingar och ännu ej vänner - men han gör det ändå. Varför? Kanske för att han har en sådan grundmurad kontakt med de himmelska förråden? Eller kanske för att hans kärlek gör att han ser oss alla som sådana som han? Syskon, familj. Värda att ge allt för utan något tillbaka. Ett enda livets bröd att ge och en enda mänsklighet att rädda och befria. Gud give oss i dessa tider ögon som ser så som han. Det tycks mig som nödvändigt.

JOSEFINE CALLENBERG,
Komminister Domkyrkoförsamling,
Göteborgs stift

Psalmförslag

Femtonde söndagen efter trefaldighet

586 Du, o Gud, är livets källa

733 Guds kärlek färdas här

719 Kom nu, helig Ande

393 Du öppnar, o evige Fader

86 O Guds kärlek, dina höjder

Den heliga Mikael's dag

I episteltexten som läses varje år på Mikaelidagen finns det två kraftfulla arketyper. Draken och Ängeln. Det är två gestalter som har funnits med i människans berättelser sedan tusentals, kanske tiotusentals år. De fortsätter att vara aktuella och dyker gång på gång upp även i vår kultur, i filmer, böcker, musik och konst. De är urgamla symboler som fortsätter att vara kraftfulla. Draken står för det onda och destruktiva, ängeln för ljuset och godheten. Uppenbarelseboken påminner inte om någon av de övriga böckerna i nya testamentet. Den är full av starka och dramatiska bilder.

Med dess dramatiska strider mellan kosmiska makter är det lätt att associera till fantasy som *Sagan om ringen* eller *Game of Thrones*. Ett grundläggande tema i dessa böcker liksom i texten från uppenbarelseboken är kampen mellan ont och gott. Mycket av de symboliska bilderna i uppenbarelseboken speglar den tidens förtryck i romarriket. Men texten har också en allmängiltig betydelse. De destruktiva krafter som uppenbarelseboken speglar av våld, förtryck och rädsla finns närvarande i varje tid. För många i Europa har kriget i Ukraina varit en brutal påminnelse om den verklighet som miljontals människor lever under över hela världen.

Den fråga till oss som texten kan ställa är: Var finns draken idag? Vi ser den förstås i krigets färd där ondskan är så uppenbar. Men i varje sammanhang där människans värde kränks och relativiseras finns ondskan närvarande. Budskapet om varje människas värde, också den som är sjuk, funktionshindrad eller flykting, måste hela tiden gestaltas praktiskt. Att avhumanisera människor är ondskan. Men precis som vi behöver se draken behöver vi också se ängeln. Mikael kan översättas "han som ser Gud" eller "han som är som Gud". Mikael är den enda av änglarna som får titeln ärkeängel. När han strider mot draken är han en symbol för kampen

mot ondskan. Lika viktigt som att inte blunda för ondskan i världen är att hela tiden också rikta blicken på det goda. Att se alla de änglar som finns runt omkring oss.

I det kristna perspektivet är det självklart att kampen mot ondskan sker på många olika plan. Den pågår inom oss. Kanske är risken extra stor i vår tid att projicera det onda på den andre. Att missa att draken och ängeln också finns inom oss. Den pågår i kampen för en bättre värld. Den sker i den lilla världen närmast oss och i den stora världen.

Sällan kommer väl tankarna om människovärde så nära som när vi tänker på barnen. När barn utsätts för ondska rör det vid vårt innersta. Dagens evangelietext behöver förstås utifrån stycket omedelbart innan. Lärjungarna har frågat Jesus: Vem är störst i himmelriket? Han tar då fram ett barn och svarar: "Sannerligen, om ni inte omvänder er och blir som barnet så kommer ni aldrig in i himmelriket". Jesus starka ord om att slita ut sitt öga och hugga av sin hand eller fot ska naturligtvis ses som bildligt. Men det gör inte texten mindre skarp. Utifrån Jesus ord får vi reflektera över vad i våra liv som vi kan behöva hugga bort och göra oss av med. Kanske också saker som är smärtsamma att inte ha kvar.

Jesus budskap till vår tid är knappast en feelgood-lära. Kan vi låta Jesus skärpa drabba oss och dem vi predikar för? Och hur gör vi det utan att framstå som självgoda och dömande? Kanske kan vi ta hjälp av Jesu ord om barnen. Många av de stora ödesfrågorna i vår tid, krig och konflikter, klimatkris och människor på flykt drabbar barnen hårdast. Evangelietexten talar om att barnens änglar alltid ser Guds ansikte. Änglar och barn verkar höra ihop. När de stora frågorna får ett ansikte väcks något till liv inom oss. Vi mins väl alla bilden av den drunknade pojken Allan under konflikten i Syrien för några år sedan. Och den våg av engagemang det väckte. Ett av de mest berömda fotona någonsin är bilden av den 9-åriga Phan Thi Kim Phuk som flyr

Tema: Änglarna

2:a årgångens bibeltexter

Dan 10:15-19

Upp 12:7-12

Matt 18:7-10

Ps 103:19-22

Kyrkoåret: Mikaelidagen firas med vit liturgisk färg

träffad av napalm under Vietnamkriget. Bilderna av Allan och Phuk blottlägger den meningslösa ondskan men väcker också medkänsla och en helig vrede.

I uppenbarelsebokens texter finns det hela tiden ett hopp närvarande. Ett hopp att inte ondskan har sist ordet. Så får vi se Mikaelidagen budskap som en uppmaning att gå på gång också se och återvända till hoppet i tillvaron. Psalm 745 handlar om barnens förmåga att se det magiska i tillvaron. Att se att världen också är full av "kosmiska under". Bakom de till synes banala orden döljer det sig ett djup av erfarenheter om att tillvaron är helig trots allt.

DAVID EDMAN

Präst, sjukhuskyrkan i Falun,
Västerås stift

Psalmförslag

Den heliga Mikael's dag

167 Gud låter sin trogna här

745 Dansa med änglar

397 Så som du bjöd vi kommer nu

298 Gud, ditt folk är
vandringsfolket

89 Se jag vill bära ditt
budskap herre

Tacksägelsedagen

Allting är mycket osäkert, och det är just det som lugnar mig, säger Too-ticki till Mumintrollet i Tove Janssons bok *Trollvinter*. Vi lever i osäkra tider. Vi vet inte hur världsläget kommer att utvecklas. Vi vet inte hur de närmsta fyra åren, fram till nästa val, kommer att bli. Vi vet inte om vi lyckas förhindra våldet på våra gator, vända den våldstrend som tornar upp sig i samhället, eller om vi lyckas rädda planeten från dess akuta klimatkris. *Allt detta är mycket osäkert*, men vi vet att vi vill förändra.

Tacksägelsedagen infaller då vår svenska jord ger oss som mest att skörda. Bär och frukter bärs fram i gudstjänsten och vi får anledning att lovsjunga och tacka Gud som gett oss att äta av jordens grödor. Tacksamhet och lovsång hör ihop i psaltarpsalmerna. Lov, ära och pris stiger som väldoftande rök till Guds heliga tempel, i den judiska kontexten. De frambringade offergåvor till Gud och tackade för det jorden gav dem att äta.

Det är fint att få tacka, men då vi samtidigt idag vet med oss att vi överkonsumerar, skövlar och förbrukar jordens naturliga tillgångar halvvägs in på året, klingar det falskt om vi inte samtidigt också gör vårt bästa för klimatet. Att lovsjunga Gud när världen och planeten gråter känns dessutom disharmoniskt. Jag vill inte lovsjunga när världen ser ut som den gör, när vi människor inte gör vårt yttersta för varandra och skapelsen.

Allting är mycket osäkert, och det är just det som lugnar mig. Nej, det lugnar inte mig. Det osäkra gör mig delvis rädd och sorgsen. Rädd för hur framtiden kommer att bli. Sorgsen över att arter och växter dör ut samtidigt som människans agerande verkar leda till att vi utplånar oss själv. I stället vill jag bara gråta och bära fram min sorg inför Gud. Jag vill samla världens alla tårar i en skål och låta Gud välsigna sorgen. Den sorg som låter sig höras som ett klagorop likt ljudet av en skördetröska.

Du får säden att växa, du sörjer för jorden, som psalmisten skriver i psal-

tarpsalmen. Vemodet förstärks om vi ser till psalmens början. I vers fyra skriver David: *När vår skuld blir oss för tung förlåter du oss*. Många känner nog en längtan efter att lovprisa Gud, men just nu går det inte. Skulden är oss för tung. Vi paralyseras i stället av vår egen rädsla och uppgivenhet. Vi har fått uppdraget att förvalta jorden, men misslyckats. Vi läser Jesu sista ord på korset *älska varandra*, men vi har tappat bort vad ordet kärlek innebär. Too-tickis ord blir det sluttande planet. Hon menar att man inte alls behöver förstå världen eller hur allt förhåller sig. Men hon går längre än så när hon menar att man inte ens ska försöka förstå allt. Men om vi inte ens försöker har vi ju bara gett upp, lagt oss platt fall och låtit kärleken glida ur våra händer. Med uppdraget att förvalta kommer ansvar. Ansvar är en aktiv handling. Ingen som fått ansvar över något kan vara passiv. Tvärt om! När vi lyckas vända destruktiviteten och uppgivenheten till motsatta känslor så som exempelvis konstruktivitet, hoppfullhet och ståndaktighet, kan vi rikta kraften åt rätt håll. Det handlar om *imponderabilia*, de ovägbara värdena i livet. Viktiga faktorer som inte går att mäta exakt, men som har en inneboende kraft - nästan som dopet. Vi ser vattnet framför oss, men ingen kan mäta nåden - Hopp är ett sådant ord. Tacksamhet ett annat. Nåd ett tredje. I offerskålen som bärs fram till Gud finns även dessa ord och de blandas med de salta tårarna. Tillsammans bildar de ett *kyrie*, ett rop efter guds förbarmande. Ett rop på hjälp.

Vid flera tillfällen i livet har jag ropat ut mitt *kyrie* till Gud. Ett sådant tillfälle var när min son skulle födas. Hans hjärtslag gick ner och han var starkt påverkad av den utdragna förlösningen. Jag minns att barnmorskan sa *han måste ut nu!* och vi (jag och min son och de fyra andra grönkädda som befann sig i rummet) fokuserade den sista kraften i praktiskt taget blod, svett och tårar. Mitt rop där inne i förlösningssalen, den där vårdagjämningen, fick livets portar att öppna sig. De salta tårarna som

Tema: lovsång

2:a årgångens bibeltexter

Jer 31:3-6

Upp 4:8-1

Matt 15:29-31

Ps 65:9-14

Kyrkoåret: Tacksägelsedagen firas med vit liturgisk färg.

rann längst mina kinder blandades med svetten från min panna, och där i min famn lades livet självt.

Varje stor förändring har föregåtts av en kamp. Ibland måste vi kämpa för att förstå eller bli förstådda, kämpa för förändring och befrielse, kämpa för frukten som skördas av tacksamhetens tårar. Nådens och kärlekens tårar. Förlåtelsens tårar. Vi får inte, som Too-ticki gör, lägga oss passiva bara för att allt nu är osäkert. Osäkerhet föder rädsla och rädsla paralyserar. Ska vi träda ut i jubel och sång, som psalmisten skriver, behöver vi kliva över vår rädsla. Vi behöver vara modiga och sårbara. Modiga i att vi vill en förändring, men inte alltid vet hur. Sårbara i att vi är helt och fullt beroende av förlåtelsen och nåden. Detta går inte att väga, detta går inte att mäta - vi kan endast sträcka fram skålen med våra tårar till Gud och i samma andetag tacka för nåden att räcka till.

SANDRA SIGNARSDOTTER

Komminister i Gustav Vasa församling, Stockholms stift

Psalmförslag

Tacksägelsedagen

1 Gud, vår Gud, vi lovar dig

311 Jag skall gråtande kasta mig ner

398 Vi reser ett tecken

777 Tacka Herren

790 Ge kyrkan kraft att höras

Artonde söndagen efter trefaldighet

Var är den? Porten. Jag letar borta vid Sion och vid muren mot Oljebberget och vid bussarna vid Damaskusporten. Var är porten som kallas Nålsögat? Jag hade så ofta hört om att det nålsöga som Jesus talar om i dagens text var en trång stadspört i Gamla stan i Jerusalem, så trång att kamelerna inte kom igenom. Men inte hittade jag porten, och inte fanns den heller på Jesu tid. Kanske får vi acceptera att Jesus inte beskriver konkreta ting utan allt som oftast talar i drastiska metaforer som inte går att begripa, för att överraska och väcka och irritera. För poängen med liknelsen om nålsögat är ju inte att det var trångt utan att det omöjligt att komma igenom. Därför blir lärjungarna så bestörta.

Lika överraskande, men åt andra hållet, är påståendet i 5 Mosebok att Guds Torah inte alls finns långt borta, varken uppe i himmelen eller bortom havet. Guds Torah finns i din mun och i ditt hjärta, säger texten. Så medan det ena är omöjligt är det andra mer möjligt än vi tror. Riket går inte att tränga fram till, medan himmelen är inom oss. Vad är det för verklighet de två texterna försöker fånga?

För de judiska rabbinerna är passagen ur 5 Mosebok en av Bibelns nyckeltexter. Guds Torah syftar för dem inte i första hand på konkreta regler eller på de tio budorden utan på alla de val som människan måste göra för att skapa en civilisation och ett rättvist samhälle. Det är alltså människan själv som måste tänka och bedöma vad som är rätt handling i varje ögonblick. Gud har lagt förmågan att kritisk reflektera och moraliskt navigera i varje människa. Det är denna förmåga som är Guds Torah. Det är i vår mun, i vår hand och i vårt hjärta denna förmåga finns. Det är där som vi behöver söka svaret på frågan om hur vi tar hand om varandra och oss själva, hur vi finner mening och bygger rättvisa. Gud gräver inga brunnar, brukar rabbinerna säga. Det får

vi själva göra, och inom oss vet vi hur och varför.

Bibeln är alltså tydlig med att vi människor har ett ansvar för att bygga vår värld, i allt från miljövard till kriminalvård, och förvandla hat till samarbete. När Jesus talar om Guds rike är det inte denna värld han talar om. Det är inte vi som bygger Guds rike. När han säger att det är omöjligt för den rike att komma in i Guds rike, påstår han alltså inte att rika inte kan bidra till byggandet av ett bättre och mer rättvist samhälle. För Jesus handlar Guds rike om en helt annan verklighet. Det är Guds verklighet. En verklighet av ljus där allt finns inför Guds ansikte. Där är det inte skillnader utan likheter som kännetecknar relationen mellan allt skapat. Till det riket kan ingen tränga sig fram, varken rik eller fattig. Det riket kan vi aldrig finna eller skapa, om än vi gör hur många planer och analyser som helst.

När Jesus skapar paradoxer och med sina liknelser chockerar sina åhörare, vill han ofta visa på hur Gud är, inte hur människan borde vara. Om nu ingen kan hitta och än mindre tränga genom nålsögat så slutar Jesus ändå sin berättelse med att säga att inget är omöjligt för Gud. Det är alltså Gud som kommer ut genom nålsögat. Vi kan inte tränga igenom, men det kan Gud, från andra hållet. Gud kommer oss till mötes, med Guds rike som en gåva till oss. Också detta är en så typisk judisk tanke. Guds rike är som sabbaten då allt skänks oss och vi intet behöver göra av allt det som gör livet möjligt.

De två texterna som tycktes som motstridiga har alltså visat sig innehålla den i Bibeln så vanliga balansen mellan människan som gör och människan som tar emot. Moseboken betonar att vi kan och bör agera, hela tiden. Jesus säger inte emot, men han betonar att vissa saker ligger bortom vår kontroll. Att vi ska agera men också bli stilla och ta emot. Jag tänker att denna pendling är så viktig i vår tid då alla människor måste axla ett stort ansvar för att välja husläkare och försäkring, välja elleverantör och

Tema: Att lyssna i tro

2:a årgångens bibeltexter
5 Mos 30:19-20
Rom 10:1-4
Mark 10:17-27
Ps 145:13-18

Kyrkoåret: söndagarna efter trefaldighet firas med grön liturgisk färg

skola. Samtidigt som vi väljer anar vi att något annat finns där bortom. Allt fler engagerar sig i pilgrimsrörelsen för att med fötter och ögon förnimma något bortom. När människor får en chans att på egen hand utforska gamla kyrkorum tänder de ljus, låter händer glida över slitna bänkar och lyssnar efter stenarnas viskningar. Det finns något som pockar på vår uppmärksamhet, ett ljussken som sipprar in i vår vardag. Inte för att befria oss från vårt ansvar utan för att ge oss kraft att axla det.

Gud gräver inga brunnar, men Gud ger oss inspiration och kraft att gräva. Det är det som händer när Gud tränger sig igenom Nålsögat och kommer oss till mötes.

ULF LINDGREN

Domkyrkokaplan i Storkyrkan,
Stockholms stift

Psalmförslag

Artonde söndagen efter trefaldighet

- 79 Gud är mitt ibland oss
- 27 Du är större än mitt hjärta
- 96 Öppna mig för din kärlek
- 98 Ett vänligt ord kan göra under
- 17 Ge Jesus äran

En judisk läsning av Psaltaren 19

Sebastian Selvén hjälper oss att förstå djupet och komplexiteten i Psaltarens psalmer. I psalm 19 undersöker han vad bön är, att det inte handlar om att be om saker utan att bedöma sig själv. Bönens subjekt och objekt är den bedjande själv.

Psalm 19. Bönens fokus

Artonde söndagen efter trefaldighet
"Må min muns ord och mitt hjärtas funderingar vara enligt din vilja, J-HVH, min klippa och min förlossare." (Ps. 19:15)

Denna vers, Ps. 19:15, avslutar alltid den centrala dagliga bönen, *amidán*, innan man efter sin enskilda tysta bön träder tillbaka in i den gemensamma liturgin. Den är tagen ur en psalm som i sin helhet lovsjunger G-ds *tora*, "undervisning," dess livgivande kraft, vishet och rättvisa, och själva njutningen som ligger i studiet av den då "den är sötare än honung, än vaxkakors honung."

Psalmen, liksom den tysta bönen idag, avslutas med förhoppningen om att ens vilja och riktning står i samklang med G-ds. Man hoppas att det man ber om är vad G-d vill att man ska be om, att ens önskningar, tankar, farhågor och förhoppningar är värdiga. Det är inte frågan om att välja rätt ord eller att uttrycka sig på rätt sätt – G-d vet ju vilka ens behov är, värdiga eller ovärdiga, kloka eller dåraktiga – utan om att man hoppas på att ens vilja omformats och mönat så mycket av G-ds undervisning och vägledning att den överlappar med G-ds vilja.

Bön ger ett utrymme för att uttrycka behov, men den är inte till sitt väsen beroende av behov och önskningar. På shabbat, vilodagen, innehåller *amidán* inte ens några uttryckta behov då man inte ska be G-d om något på sabbaten, den dag som redan i någon mån är ett uppfyllande

av den messianska framtiden. Hebreiskan har flera ord för bön; *tachanun*, behovsbaserad bön, *viddui*, syndabekännelse, *hoda'a*, lovprisande eller tackande bön, och många fler därtill. Men den dagliga bönen kallas på hebreiska för *tefilla*, ett ord som ofta översätts som "bön" men har en helt annan etymologisk bakgrund. Där svenskans "bön" kommer från att be om något, fråga efter något, kommer *tefilla* från *palal*, "att bedöma" och verbet "att be", *lehit'palel*, är intressant nog reflexivt: "att be sig" eller "att bedöma sig."

Den amerikanska rabbinen och människorättskämpen Abraham Joshua Heschel (1907–1972) skriver om den självrannsakan, och det behov av handling, som bön måste åtföljas av:

Prayer should be an act of catharsis, of purgation of emotions, as well as a process of self-clarification, of examining priorities, of elucidating responsibility. Prayer not verified by conduct is an act of desecration and blasphemy. Do not take a word of prayer in vain. Our deeds must not be a refutation of our prayers.¹

Tefilla har inget yttre syfte och bygger inte på behov som man hoppas få tillfredsställda utan handlar istället om att närma sig G-d – höra av sig tre gånger om dagen – och nyttja det privilegium det innebär att få en sådan stund med G-d. Det är dock inte frågan om tomt navelskådande. Den brittiska filosofen och författaren Iris Murdoch (1919–1999) har beskrivit bönen och den därmed sammanhängande nåden som att fästa uppmärksamheten på G-d, med de följer det innebär:

Prayer is properly not petition, but simply an attention to God which is a form of love. With it goes the idea of grace, of a supernatural assistance to human endeavour which overcomes empirical limitations of personality.²

Bönen är ett fokuserande på G-d och i den verkar även G-d i oss för att omforma oss till att bli mer än vad våra egna begränsningar tillåter. Den är inte bara ett sätt för människan att

komma till tals utan en delad stund med G-d där även G-d får komma till tals. Vårt bedjande och G-ds undervisning ligger tätt laminerade mot varandra i liturgin. Därför är bönen präglad och hämtar sitt språk ur Bibeln och är en del av den tradition som syftar till att fostra oss till medmänniskor med känsla för kärlek, rättvisa och vishet.

I bönen formas vi och kan stämma av i vilken utsträckning vår vision om ett gott liv och gott samhälle stämmer med G-ds så som den kommer till uttryck i Toran och traditionen. Vi kan bedöma hur nära våra mål och G-ds egentligen ligger. Därför trycker psalmisten genom hela Ps 19 på att G-ds skapelse, G-ds Tora och människans handlande hänger samman (Ps. 19:8): "J-HVH:s Tora är perfekt, omvänder liv, J-HVH:s vittnesmål är trogna, gör den dumme vis."

Genom bönen lär vi oss de behov G-d har för världen och försöker närma oss dem. Vi påminns också om att G-d hjälper oss, inte att vara de vi är utan att bli mer än vad vi själva förmår på egen hand. Vi ställer oss nära G-d, i fokus på G-d, och får dela de drömmar G-d har för skapelsen och även ana den nåd med vilken G-d för skapelsen i den riktningen. Vi ber om att få stå nära, livnäras av och bidra till förverkligandet av denna vilja.

SEBASTIAN SELVÉN

Teol Dr. i den Hebreiska bibelns exegetik,
Medlem i Judiska församlingen
i Stockholm

Noter

1. Heschel, Abraham Joshua (2006), "On Prayer," i *Moral Grandeur and Spiritual Audacity*, red. Susanna Heschel. New York: Farrar, Strauss & Giroux, 254-267. Sid. 262
2. Iris Murdoch (1970) "On 'God' and 'Good'," i *The Sovereignty of Good*, London: Routledge & Kegan Paul. Sid. 53-54.

Posttidning B

Begränsad eftersändning

Vid definitiv eftersändning återsänds försändelsen med den nya adressen till

Föreningssupport/Bizsys AB

Sjötullgatan 9, 824 50 Hudiksvall

SVENSK KYRKOTIDNING TRYCKS PÅ MILJÖVÄNLIGT PAPPER

Vill du beställa extra exemplar av Svensk Kyrkotidning?

Kontakta oss på e-post:
prenumeration@svenskkyrkotidning.se

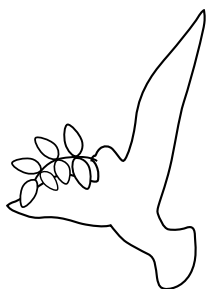

Utlysning av Diakonisällskapets stipendium

Är du diakon i Svenska kyrkan? Vill du forska inom ett ämne med anknytning till diakoni? Har du konkreta planer och en utarbetad kontakt med en vetenskaplig institution?

Då kan du söka Diakonisällskapets stipendium.

Läs mer på storaskondal.se/stipendium.
Ansök senast den 15 oktober 2022.

Femtonde söndagen efter trefaldighet

Den Helige Mikael's dag

Tacksägelsedagen

Artonde söndagen efter trefaldighet

Judisk läsning av Psaltaren